

Міністерство освіти і науки України
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України

ПРОГРАМА З КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ
«ПСИХОСОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК»
для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти
для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку
помірного та важкого ступеня

Автор:

Мякушко О. І.

Київ – 2022

Пояснювальна записка

Програма «Психосоціальний розвиток» розроблена, базуючись на сучасному розумінні процесу виховання та навчання дітей з особливими потребами, а також урахуванні закономірностей розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями помірного та важкого ступеня.

Одним з головних завдань початкової шкільної освіти на сучасному етапі є створення сприятливих умов для всебічного розвитку дитини, її здібностей, компетентностей та наскрізних умінь, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі і, потім, до життя в демократичному й інформаційному суспільстві. Це, в тому числі, проявляється в розвинених емоціях, зростаючій свідомості, керованій поведінці. І тому для становлення компетентностей дитини (як результату початкової освіти та особистісного надбання) важливого значення набуває розвиток, зокрема, компонентів соціального і духовного розвитку особистості дитини, що відповідають за формування емоційно-ціннісного ставлення та навичок до регуляції власної поведінки й діяльності (прояву самостійності, активності, цілеспрямованості й відповідальності).

Це завдання ускладнюється у випадку із дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку, якісні зміни у психіці яких призводять до труднощів у адаптації та інтеграції дитини в соціум через недостатню сформованість відповідних соціальних навичок (що виявляється, зокрема, у труднощах з розумінням та вираженням особистих бажань і потреб, у проблемах з міжособистісним спілкуванням, зниженій здатності усвідомлювати необхідність дотримуватися певних соціальних норм та дисциплінарних вимог) та практичних навичок адаптації (проблемах зі здатністю діяти незалежно в повсякденному житті). Ще одним з факторів, що спотворюють процес соціальної адаптації учнів цієї категорії, є недостатня активізація їхньої емоційної сфери (Л.С. Виготський, Г.М. Дульнев, Л.В. Занков, С.Д. Забрамна, М.С. Певзнер, В.Г. Петрова, І.М. Соловйов, Ж.І. Шиф та інші).

У дітей з порушеннями інтелектуального розвитку спостерігається значна своєрідність емоційного та соціально-особистісного розвитку: емоційна незрілість, зниження емоційної чутливості, здатності до емоційного наслідування, слабка реакція на все нове, слабкість вольової саморегуляції та контролю своїх емоцій, інертність емоційних станів, дисгармонія в розвитку елементарних та вищих емоцій, недоступність для розуміння складних емоцій соціально-морального характеру, труднощі й запізнення у формуванні вищих духовних почуттів (совість, почуття обов'язку, відповідальності тощо). Для емоційного портрета молодших школярів із порушенням інтелекту характерними є слабкість регуляції емоцій і почуттів, їх низька диференційованість, примітивність, полярність, неадекватність емоційних проявів. І чим важче порушення інтелектуальної сфери дитини, тим з більшою мірою проявляються ці

особливості. У дітей з інтелектуальною недостатністю також спостерігаються хворобливі прояви почуттів (апатія, ейфорія), неадекватні форми емоційного реагування на зміну ситуації (від пасивності й байдужості до агресії та ворожості), підвищена схильність до виникнення афективних реакцій, є труднощі у розпізнанні емоційних станів інших людей (О. Дмитрієва, К. Лебединська, Н. Морозова, М. Певзнер, У. Ульяновка, О. Шаповалова, Т. Щеліна та ін.).

Внаслідок затримки процесу формування системи МИ, котра є результатом ділового співробітництва дорослого та дитини у предметній діяльності, дитина практично не прагне самостійності та лишається безініціативною, нездатною до вольових зусиль й байдужою до своїх досягнень. Через те, що дитина з інтелектуальними порушеннями не досить добре виокремлює ровесника як об'єкт взаємодії, ускладнюється процес оволодіння нею засобами міжособистісної взаємодії, в результаті чого такі діти живуть поряд, але не разом, віддаючи перевагу усі питання вирішувати за допомогою дорослого. Труднощі зі спілкуванням та емоційні проблеми (пов'язані із соціальною ізоляцією та дискримінацією) позначаються на проблемах із поведінкою, що, своєю чергою, може бути й способом вираження або повідомлення про те, про що діти не можуть висловитись інакше (фрустрація, хвилювання, нервозність тощо), однак в будь-якому разі негативно вплине на розвиток особистості дитини з порушеннями інтелекту й можливість її участі у соціальному житті.

Недорозвиток особистісних новоутворень (емоційної та комунікативної поведінки, Я-позиції, прагнення до самостійності, потреби у співробітництві з дорослим, його схваленні та підтримці та ін.), що відзначається у більшості дітей з інтелектуальною недостатністю, які поступають у заклади освіти, пояснюється не лише органічними порушеннями психічного розвитку, а й обумовлені причинами соціального характеру (Є. Єкжанова, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Є. Стребелева та ін.). Найгірший сценарій становлення особистості дитини з інтелектуальною недостатністю розгортається в умовах асоціального середовища, родинного неприйняття, гіпоопіки.

Важливість для успішної адаптації в соціумі особистісної й соціальної ліній розвитку актуалізує необхідність приділяти особливу увагу до розвитку особистості дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями, корекцію їх соціо-емоційної, вольової й мотиваційної сфер, а також формування соціально значущих навичок поведінки.

При цьому розвиток емоційно-вольової сфери молодших школярів з інтелектуальною недостатністю має стати важливим складником діяльності педагога-психолога¹ в освітніх установах. Це обумовлене тим, що молодший шкільний вік є одним із періодів, сензитивних для розвитку емоційної сфери. А серед специфічних закономірностей психічного

¹ Дослідженнями (С. Бадмаєв, О. Бодальов, Г. Бурменська, Є. Волосова, О. Карабанова, А. Москаленко, В. Сластенін, С. Спізаковська та ін.) було виявлено, що для створення оптимальних умов, що сприяють розвитку емоційної сфери та особистості учнів, вчителям та вихователям у своїй роботі необхідна не лише педагогічна, а й медична та психологічна підготовка.

розвитку дітей з інтелектуальною недостатністю, пов'язаними з органічним ураженням ЦНС, окрім певної залежності емоційного розвитку від структури та глибини своєрідності дефекту, Н. Шевченко відзначає наявність компенсаторних можливостей, пов'язаних із напрямком емоційної активності, із спонукальним значенням суб'єктивних переживань.

Емоції в житті учня з порушеннями інтелекту (як і за нормотипового розвитку) відіграють важливу роль. По-перше, вони є невід'ємним компонентом психічного відображення, що знайшло відображення у концептуальному положенні Л. Виготського про взаємопов'язаність інтелекту та емоцій. Під впливом позитивних емоцій удосконалюється пам'ять дитини, згладжуються недоліки її уваги та мислення; матеріал, який викликає емоційний відгук, засвоюється значно успішніше.

По-друге, від емоційного благополуччя дітей залежить їхній рівень адаптації до навколишньої дійсності, ступінь їхньої пристосованості до існуючих соціальних умов. Знання про прийняті в суспільстві норми та правила можуть впливати на поведінку дитини тільки злившись із почуттями та утворивши переконання, що допомагає вибудовувати поведінку, адекватну очікуванням та діям оточуючих. За умови відповідного корекційного впливу етичні, моральні, естетичні та соціальні мотиви поведінки у дітей з інтелектуальною недостатністю можуть бути активізовані на формальному рівні (наслідування поведінкових реакцій). Крім того, рівень розвитку емоційної сфери дітей з інтелектуальною недостатністю надає безпосередній вплив на взаємини з іншими людьми.

Втім, сучасні заклади освіти, незважаючи на інноваційну спрямованість освіти, не приділяють достатньо належної уваги цілеспрямованій роботі з удосконалення емоційної культури дитини, необхідної для адекватного зростання психіки кожного індивіда, його здатності успішно адаптуватися й соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність і, згодом, успішно функціонувати у подальшому дорослому житті.

Інструментом подолання характерного для інтелектуального порушення дефіциту адаптивної поведінки (що виявляється у невідповідності поведінки дитини соціальним і культурним стандартам), труднощів міжособистісної взаємодії є застосування в умовах школи програми з корекційно-розвиткової роботи «Психосоціальний розвиток» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку.

Розділ Програми спрямований на формування й розвиток у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями помірного та важкого ступеня (в рамках життєвої компетенції) наскрізних для початкової освіти вмінь розрізнявати та конструктивно керувати емоціями, співпрацювати в колективі, а також особистісної та соціально-громадської компетентності задля профілактики дезадаптивних форм поведінки та сприяння більш успішній соціально-побутовій й позитивній емоційній адаптації дітей до соціального середовища та навчання у закладі освіти.

Метою корекційно-розвиткової роботи визначено формування здорової особистості школярів з інтелектуальними порушеннями помірною та важкою ступеня, корекція (наскільки це можливо) їх соціо-емоційних порушень, пізнавальної діяльності, комунікативних і поведінкових стратегій, створення мотиваційного освітнього середовища для розкриття особистісного потенціалу дитини та оволодіння соціокультурним досвідом² з урахуванням її вікових й індивідуальних можливостей та освітнього запиту родини.

Передбачається, що реалізація психокорекційного змісту програми на етапі навчання у початковій школі буде сприяти й створенню відповідних умов для дозрівання психологічних компонентів навчальної діяльності, впливаючи на пізнавальну діяльність дитини й ефективність засвоєння і використання нею знань через формування позитивного емоційного відношення та особистісно-мотиваційної спрямованості.

Ця мета реалізується завдяки виконанню/ наступних **корекційно-розвиткових завдань**:

- Підтримка у кожній дитині почуття базової довіри до світу (довкілля, людей навколо, до самої себе та власних можливостей), створення комфортних умов, які б сприяли можливості відкритого виявлення емоцій та почуттів різними соціально прийнятними способами.
- Формування у дітей системи елементарних уявлень про себе та соціум у цілому, активізація уваги до пізнання себе і навколишнього суспільного і природного середовища; розвиток життєвої компетентності.
- Створення умов для становлення позитивного образу «Я» (що включає уявлення про власне тіло, свої уміння, звички, бажання, досягнення), розкриття індивідуальних особистісних та творчих здібностей учнів.
- Формування позитивних настанов до навчання, різних видів праці й творчості.
- Розширення мотиваційного репертуару учнів, активізація (на формальному рівні) етичних, моральних, естетичних та соціальних мотивів поведінки; забезпечення умов для засвоєння дітьми соціокультурного досвіду взаємодії з іншими людьми та предметним світом (відповідно до вікових особливостей, норм і цінностей, прийнятих у суспільстві, включаючи моральні та етичні цінності; моделей гідної поведінки та узвичасної ввічливості у соціумі; правил поведінки у освітньому закладі; основ безпечної поведінки в побуті, соціумі та природі; культурно-гігієнічних навичок, самообслуговування, способів діяльності).

² *Соціокультурний досвід* – система, що складається з уявлень дитини про оточуючий світ і себе, культурні вміння (у тому числі культурно-гігієнічні навички), способи спілкування й взаємодії з іншими людьми у різних видах діяльності.

- Покращання соціальних навичок, створення умов для набуття дитиною позитивного досвіду спілкування та взаємодії з іншими людьми (дорослими й однолітками) у різних ситуаціях, формування готовності учня до спільної діяльності з ними, підтримки становлення ініціативи дитини зі встановлення міжособистісних контактів й взаємодії; розширення рольового репертуару учня.
- Формування емоційно-ціннісного, шанобливого ставлення і відчуття приналежності до своєї сім'ї, причетності до спільноти дітей і дорослих в закладі освіти.
- Формування та розвиток вмінь правильно розрізняти власні почуття та почуття інших людей, освоєння умінь і навичок контролювати власні емоції; створення умов для набуття й розширення морального та емоційного досвіду (допомоги, захисту, гордості, радості, смутку тощо); розвиток чуйності й співпереживання.
- Розвиток особистісних якостей: доброзичливості, самостійності в межах можливостей, формування навичок саморегуляції поведінки тощо.
- Подолання небажаних особистісних проявів і форм поведінки у стосунках з оточуючими та попередження вторинних відхилень у поведінці та розвитку особистості в цілому.

Основне місце у програмі з корекційно-розвиткової роботи відводиться формуванню і розвитку Я-образу дитини. З одного боку, шляхом поступового розширення знань про себе (пізнавальний компонент) і формування позитивного ставлення до себе (емоційний компонент) дитина спрямовується до переходу від самовідчуття до більш усвідомленого тілесного образу Я. З іншого боку, на формування Я-образу особливо важливими є контакти зі «значущими іншими», які по суті визначають уявлення про себе. Оскільки людина є соціальною істотою, то і «людське «я» існує лише завдяки постійному діалогу з іншими» (І. Кон), які і всі наші таланти та прагнення здійснюються завдяки іншим членам групи. То ж за рахунок поступового розширення знань про інших, кола спілкування й досвіду різних соціальних ситуацій (пізнавальний компонент), формування сприймання ровесників і близьких дорослих на позитивній емоційній основі (емоційний компонент) учня спонукають до відкриття ровесника та навчають дитину способам взаємодії, розвивають у неї різні форми спілкування; формують її соціальні уявлення і, відповідно, різні види соціальних відносин. Моделювання цих відносин у різних, відповідних до культури і віку видах діяльності, забезпечує умови для становлення учня як суб'єкта діяльності під час взаємодії з дорослими та іншими дітьми, розвитку довільності, елементарних навичок планування та контролю. Так поступово формується Я-ідентичність (тобто, «Я»-образ у порівнянні з іншими та визначенні свого місця у соціальній структурі).

Ще однією з важливих умов виховання свідомого члена суспільства є формування в учнів культурної ідентичності, уявлення про свою приналежність до українського народу (й інших національностей, релігійних спільнот тощо), що відбувається завдяки надання уявлень про загальнолюдські й традиційні народні цінності, навчання адекватному сприйняттю предметів і явищ довкілля, ознайомленню дитини з творами мистецтва (пізнавальний компонент), формуванню позитивного й бережливого ставлення до речей у побуті, природних об'єктів та творів мистецтва та народної культури (емоційний компонент).

Структура програми складається із чотирьох розділів, відповідно до трьох особистісних рівнів й рівня інтеграції дитини у культуру: фізичне «Я» (тілесний образ «Я»), психічне «Я» (емоційно-вольова й потребово-мотиваційна сфери), соціальне «Я» («Я»-образ у порівнянні з іншими, у визначенні свого місця у соціальній групі та діяльній взаємодії), та «Я» в культурі (відчуття «Я»-образу як частини національної та всесвітньої культури, уявлення про творчу сторону свого «Я»). Розпочинається вивчення курсу зі вступного заняття, а закінчується узагальнюючим змістом курсу заняттям.

Розділ «*Я – фізичне*» спрямований допомогти учням скласти уявлення про свій тілесний образ і статеву належність, сформуванню схему тіла, розширити досвід сенсорних відчуттів і розпізнавати деякі з них, ознайомитися з ознаками зовнішніх проявів емоцій (поза, жести, міміка, дихання, інтонація тощо), намагатися опанувати навичками довільної регуляції дій (за словесною інструкцією, за візуальним зразком чи показом) та доступними вміннями тілесної релаксації для зняття психоемоційного навантаження (через розслаблення тіла, спостереження за власним диханням).

Розділ «*Я – психічне*» спрямований допомогти дитині сформувати позитивний образ Я, мати елементарні уявлення про свої вміння і якості, розрізняти й намагатися виражати свої вітальні потреби і бажання, розрізняти свої емоції та намагатися їх адекватно виражати.

Розділ «*Я – соціальне*» спрямований на формування уявлень про близьких дитині людей та їх значення у своєму житті, учнівської ідентичності, розвитку комунікаційних вмінь та на розширення репертуару соціальних ролей.

Розділ «*Я в культурі*» спрямований допомогти дитині одержати елементарні соціокультурні уявлення щодо національних звичаїв, духовних цінностей, культурних традицій та надбань України та людства, сформуванню вмінь дотримуватися деяких правил і соціокультурних стереотипів поведінки, розвинути ігрові й творчі навички, виховати відчуття краси й гармонії.

Змістове наповнення кожного розділу співвідноситься з онтогенетичними закономірностями розвитку особистості дитини. Враховуючи відмінності у рівні розвитку учнів, програмовий зміст слід сприймати як орієнтовний й адаптувати його в індивідуальній освітній програмі дитини в залежності від її можливостей (мовленнєвих та ін.), а також запиту з боку педагогів або родини учня щодо корекційно-розвиткової роботи з ним. Адаптація, зокрема, передбачає можливість

вибирати на розсуд фахівців теми, обсяг та конкретизацію в рамках її вивчення понять (залежно від їх доступності для розуміння дітьми), визначати послідовність та кількість годин для їх вивчення, здійснювати планування занять, спрощувати вимоги до очікуваних результатів роботи та рівень її складності для немовлених дітей, залучати за потреби спеціальне обладнання для підтримки дитини на кожному занятті (альтернативні додаткові види комунікації, таймери часу на виконання того чи іншого завдання тощо).

Психокорекційний зміст кожного розділу програми, відповідно актуальним сферам взаємодії молодшого школяра (із собою, з іншими, з соціокультурним середовищем), передбачає такі *напрямки психолого-педагогічної роботи з дітьми*:

1. Формування у дитини уявлень про себе, про самоцінність збереження та зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я, а також виховання у дитини елементарних навичок для вибудовування адекватної системи особистісних оцінок і позитивного ставлення до самої себе.

2. Розвиток співробітництва дитини з дорослими та однолітками на основі емоційного контакту; формування навичок конструктивної взаємодії в процесі спільної діяльності, а також вміння плекати й підтримувати для створення благополуччя для себе та інших у соціальному оточенні.

3. Формування адекватного сприйняття предметів і явищ довкілля, виховання позитивного ставлення до об'єктів живої та неживої природи, культурного надбання, створення підґрунтя для екологічного світосприйняття, морального ставлення до національних традицій та загальнолюдських цінностей, формування вміння створювати сприятливі умови для себе та інших у безпечному соціокультурному, природному та предметному середовищі.

На корекційно-розвиткових заняттях необхідно знайти правильний тон спілкування з учнями, говорити доступною мовою, однак не уникати виправданого застосування термінів, необхідних для вивчення конкретної теми.

Формування психологічно здорової особистості школярів з інтелектуальними порушеннями помірною та важкою ступеня, окрім змісту знань, також передбачає створення певних умов. Зрозуміло, що для дитини має бути створено емоційно *комфортне* середовище, яке б пом'якшувало її патологічні прояви та сприяло б появі в учня почуття безпеки та довіри до нових умов соціального життя в освітньому закладі – цим фундаментальним станам, без яких продуктивний розвиток є неможливим. Цьому допоможе зміщення акценту з дорослого як організатора педагогічного процесу на учня як предмет основної турботи, на співбуття дитини і дорослого, дитини та реального світу. На забезпечення соціально-психологічного благополуччя учнів впливає й використання здоров'язберігаючих і природовідповідних технологій.

Враховуючи, що саме в молодшому шкільному віці діти засвоюють навички взаємодії з однолітками та дорослими, (що є необхідною умовою розвитку емоцій та почуттів), іншим важливим фактором є організація умов для системного оволодіння учнями доступними видами соціальної активності та адаптивної поведінки у їх різноманітності, а також участі у соціальному житті освітнього закладу, Як показали дослідження (Л. Виготський, О. Граборов, І. Грошенко, Г. Дульнев, В. Карвяліс, С. Мирський, М.Нудельман, Б.Пінський та інші), на розвиток емоційної сфери розумово відсталих молодших школярів найбільш помітне впливають спілкування з однолітками і включення в такі види діяльності, у яких вони можуть досягти реальних успіхів і отримати емоційне задоволення.

Прагнучи до всебічного розвитку здібностей та творчих задатків дітей з порушенням інтелектуального розвитку, модельна навчальна програма передбачає застосування технік ігрової та арт-терапії для збагачення досвіду сенсорних та емоційних вражень, стимулювання розвитку відчуттів і уяви, спонукання до взаємодії з іншими тощо.

Реалізація змісту програми здійснюється в основному під час проведення спеціальних занять з емоційно-ціннісного та соціально-морального розвитку, які проводить **практичний психолог**. Вони спрямовані на збагачення соціального та емоційного досвіду дітей; формування навичок конструктивної взаємодії; уміння розпізнавати емоційні прояви людей за різними ознаками; опанування прийомів саморегуляції власної поведінки; способів поведінки у стосунках з іншими.

Проте, соціо-емоційний розвиток і формування соціально значущих навичок поведінки у молодших школярів може і має логічно продовжуватись на заняттях з іншими спеціалістами та у системі позакласної роботи, реалізуючись як особистісне надбання дитини (результат розвитку) за підтримки батьків в умовах сімейного виховання. Тож узгодженість дій психолога, вчителя, вихователя та батьків дітей, їх контакт між собою, інформованість про роботу один одного, скоординованість планів роботи підсилить ефективність цієї програми. Зв'язок з навчанням здійснюється за принципом випереджаючої, паралельної та подальшої взаємодії й передбачає відстрочене у часі повторення пройденого на заняттях матеріалу, розширення і збагачення досвіду учнів, автоматизацію умінь, формування навички застосування отриманих знань та умінь у новій ситуації.

Робота з емоційно-ціннісного розвитку та соціально-морального виховання молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку, їх адекватного орієнтування в соціокультурному середовищі та становлення навичок соціально прийнятної поведінки в різних життєвих ситуаціях може здійснюватися у будь-який час і у різних формах:

- У повсякденному житті шляхом привернення уваги дітей один до одного, участі в колективних роботах, залучення до спільного вияву радості, розвитку соціально значущих мотивів поведінки (що виявляються у бажанні зрозуміти

іншу людину, надати необхідну допомогу, поступитися, виявити турботу про слабшого), розкриттю світу людських відносин через уявлення про добре і погане, про своє і чуже тощо.

- Під час взаємодії дитини із предметним та природним довкіллям за рахунок формування у дітей бережливого ставлення до об'єктів природи, предметів побуту і культури, а також визнання їх значущості в житті як самого учня, так і інших людей.
- У ході спеціальних ігор та вправ, спрямованих на розвиток уявлень про себе, оточуючих дорослих та однолітків, систему соціальних відносин; на опанування засобів взаємодії. У проведенні цих ігор та вправ можуть бути задіяні різні фахівці (психолог, вчитель та його асистент, вихователь та ін.). Ігри можуть проводитись як самостійне заняття, а також у структурі інших занять як фрагмент, відповідно до педагогічного задуму.
- В процесі навчання сюжетно-рольовим і театралізованим іграм, де виокремлення та відтворення соціальних відносин є метою і засобом діяльності.
- В процесі малювання, ліплення, конструювання, господарсько-побутової праці тощо за рахунок посилення соціальної спрямованості їх змісту.
- В процесі роботи з розвитку мовлення: навчання словесному звітуванню про виконані дії, складанню розповідей із особистого досвіду, відтворенню тексту при виконанні ролі в театралізованих іграх тощо.
- Під час групової та індивідуальної корекційної роботи.

Безпека дітей з порушеннями інтелектуального розвитку та їхнє соціально-психологічне благополуччя в закладі освіти забезпечується за рахунок використання **здоров'язберігаючих і природовідповідних технологій**. В такий арсенал технологій соціально-емоційного розвитку дітей входять:

- *ігрова терапія* – метод корекції емоційних і поведінкових порушень у дітей, в основу якого покладений властивий дитині спосіб взаємодії з довкіллям – гра: ігри з правилами, ігри-змагання, тривалі сумісні ігри; ігри–драматизації, образно-рольові ігри, ігри, що розкріпачують; режисерські й психотехнічні ігри, які розкріпачують, для корекції агресивної поведінки; колективні дидактичні ігри з корекції демонстративної поведінки; сюжетно-рольова гра у корекції демонстративної поведінки; народна гра як універсальний засіб корекції недоліків особистісного розвитку та неконструктивної поведінки; метафори та історії.
- *Казкотерапія* – метод, що використовує казкову форму для інтеграції особистості дитини та удосконалення її взаємодії з оточуючим світом.

- *Лялькотерапія та театралізована діяльність* – метод комплексного впливу на дітей, що передбачає застосування ляльок і театралізованих прийомів для профілактики і корекції емоційно-особистісних проблем у дитини (розвитку способів вираження емоцій, почуттів, станів, рухів, які з якихось причин дитина не дозволяє собі чи не може проявити; формування способів адекватного тілесного вираження емоцій, почуттів, станів тощо).
- *Арттерапія* – метод корекційного впливу образотворчими засобами на особистісний розвиток дитини, її психо-емоційний стан та соціальну адаптацію (*ізотерапія, хромотерапія, мандалотерапія, гримотерапія* тощо).
- *Музикотерапія* – контрольоване застосування музики у корекції психоемоційної сфери дитини (наприклад, позитивний вплив справляє класична музика: заспокійливий ефект – твори Баха, Моцарта, Бетховена; збудливий ефект – твори Вагнера, Оффенбаха, Равеля).
- *Кінезітерапія* – сучасна терапія, яка включає хореотерапію, танцетерапію, корекційну ритміку. При цьому дитина рухається так, як хочеться, без підпорядкування всіх дій тренеру. Танці допомагають дітям виплеснути всю негативну енергію, стимулювати вивільнення непрожитих емоцій й почуттів, зняти емоційне напруження й психосоматичні відхилення у розвитку (у дихальній, серцево-судинній, руховій, вегетативної та центральній нервовій системах) та отримати масу позитивних емоцій.
- *Анімалотерапія* – метод, що спрямовується на профілактику і корекцію емоційно-особистісних проблем дітей та передбачає застосування тварин або їх символів у вигляді образів, іграшок чи їх зображень на малюнку.

Вирішення означених вище завдань є можливим лише за умов як систематичної і цілеспрямованої підтримки фахівцями педагогічної освіти (й інших професій, причетних до піклування і розвитку дітей) різних форм дитячої активності й ініціативи, починаючи з перших днів перебування дитини в закладі освіти, так і максимальної активізації діяльності дитини щодо пізнання навколишнього соціуму та взаємодії із ним. Якого рівня психосоціального розвитку спроможеться досягти дитина та яких моральних якостей вона зможе набути, залежить як від майстерності освітян, їх морально-духовного й культурного рівня, широти сердець й любові до дітей, так і можливостей самої дитини. Звісно, працівники закладів освіти та фахівці, що надають освітні послуги дітям, не зможуть їх «виправити» (як би це сильно не хотілось батькам). Однак об'єднавши зусилля освітнього закладу сумісно з членами родини, можна досягти максимально можливого для дитини розвитку, піклуючись про зміцнення її здоров'я (фізичного, психічного та соціального) та намагаючись зробити її шкільне дитинство щасливим, що визнано передумовою її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті.

1 клас

Пропонований зміст навчального предмета/інтегрованого курсу	Очікувані результати навчання <i>Учень може навчитися:</i>	Спрямованість корекційно-розвиткової роботи
Я – фізичне		
<p>Сенсорні відчуття і сприймання. <i>Сприймання та розрізнення відчуттів</i> (дотикових, нюхових, слухових, зорових, смакових): дотикових (вологе, сухе, тепле, холодне; слизьке, шорстке тощо); запахів (пахне, смердить; хвойний тощо); звуків (гучно, тихо; уривчасті, співучі; дзвенить, шипить, свистить; гавкає, нявчить тощо); смаків (солодкий, кислий, солоний, яблучний тощо), кольорів (темні, світлі тощо).</p> <p><i>Вияв власних уподобань</i> щодо відчуттів у поточному моменті (подобається чи ні).</p>	<p>–розрізняти органи чуття за їх функціями (око – бачить, вухо – чує, шкіра – відчуває температуру, фактуру поверхні, язик – смак, ніс – запах);</p> <p>–разом із дорослим обстежувати навколишні предмети (за допомогою органів чуття), визначати їх якісні ознаки;</p> <p>–розрізняти; слухати та розуміти значення деяких слів, що позначають якісні ознаки предметів (солодка цукерка, солений огірок, тепле молоко тощо);</p> <p>–розрізняти власні сенсорні уподобання.</p>	<p><i>Формувати:</i> –уявлення про органи чуття та їх функції.</p> <p><i>Розвивати:</i> –вміння розрізняти сенсорні відчуття різними органами чуття; –збагачувати сенсорний досвід; –словарний запас для позначення відчуттів.</p> <p><i>Виховувати:</i> –увагу до якісних ознак предметів; –увагу до власних уподобань щодо відчуттів.</p>
<p>Тілесне відчуття й регуляція. <i>Тіло у просторі.</i> Відчуття тіла та його положення, просторові уявлення (“руки вгору – вниз”, “йди вперед (до мене) – назад”, “вліво – вправо” тощо).</p> <p><i>Виконання дій</i> в ситуаціях, заданих</p>	<p>–виконувати найпростіші словесні інструкції, що складаються з одного кроку (“сядь, встань, іди сюди, візьми, поклади на полицю, тримай, принеси, дай серветку, викинь це, підними руки вгору, опусти руки, поплескай у долоні, закрой двері, ввімкни світло” тощо);</p>	<p><i>Формувати:</i> –вміння виконувати елементарну мовленнєву інструкцію, що регламентує дію дитини в певній ситуації; –навички регуляції власних рухів.</p> <p><i>Розвивати:</i></p>

<p>дорослим (сідати на свій стільчик, сидіти на занятті, вставати, брати речі тощо).</p> <p><i>Вміння управляти руховою активністю</i> (за візуальним зразком, за слуховим / візуальним сигналом, словесною інструкцією).</p>	<p>–самостійно (під контролем дорослого) виконувати дії в заданих ним ситуаціях (сідати і сидіти на своєму місці, брати речі зі своєї шафи та ін.), дієслівні інструкції: "Покажи мені, як ти ... (стоїш, плескаєш у долоні тощо)";</p> <p>–відтворювати з допомогою дорослого простий ритмічний малюнок.</p>	<p>–уміння виконувати найпростіші словесні інструкції;</p> <p>–коло просторових уявлень;</p> <p>–навички імітації рухів.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>–прагнення до самостійності.</p>
<p>Схема тіла. Показ за називанням частин тіла: (голова, тулуб, руки, ноги, живіт, спина); на обличчі (очі, рот (губи, зуби, язик), ніс, щоки); на голові (вуха, волосся); на руках (плече, рука, долоня, пальці); ніг (ноги, стопи, коліно, пальці).</p> <p><i>Тіло у просторі:</i> просторові уявлення (голова вгорі – ноги внизу, рука зліва – рука справа тощо).</p> <p><i>Тіло у часі.</i> Уявлення про своє дорослішання ("був маленький – тепер виріс" тощо).</p> <p><i>Я можу.</i> Уявлення про найпростіші функції свого тіла (руками беруть, ногами ходять, очима дивляться, вухами слухають тощо).</p>	<p>–співвідносити себе зі своїм тілом, позначати себе жестом "Я",</p> <p>–показувати (за необхідності – із допомогою педагога) на собі частини свого тіла та обличчя, називати їх (залежно від мовленнєвих можливостей);</p> <p>–розрізняти речі, які можна і не дозволяється робити дітям самостійно;</p> <p>–мати уявлення про власні фізичні можливості ("ходити, бачити, руками брати ложку / олівець ..." тощо).</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>–уявлення про частини свого тіла та їх призначення.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>–коло просторових уявлень.</p> <p>–вміння встановлювати зв'язок між частинами тіла та їх призначенням.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>–позитивне відношення до свого тіла і його можливостей.</p>
<p>Тілесний образ Я. Ідентифікація власного образу (відображення у дзеркалі, зображення на фотографії):</p>	<p>–розпізнавати власне відображення у дзеркалі (на фотографії), фіксувати на ньому погляд, упізнавати та емоційно</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>–уявлення про свою зовнішність;</p> <p>–уявлення про статеву</p>

<p>фіксація погляду, знаходження, упізнавання, показ, називання. Ознайомлення дитини зі <i>статтю</i>. Статева належність дитини (хлопчик, дівчинка). <i>Позитивне ставлення до свого тіла.</i></p>	<p>реагувати (радіти, посміхатися тощо); знаходити (із допомогою педагога) власне відображення у дзеркалі (зображенні на фотографії) серед інших, показувати (рукою, вказівним пальцем) і називати його; –ідентифікувати себе за належністю до певної статі (хлопчик, дівчинка, син, донька).</p>	<p>приналежність. <i>Розвивати:</i> –вміння ідентифікувати себе за належністю до певної статі. <i>Виховувати:</i> –позитивне відношення до свого тілесного образу та статі.</p>
<p><i>Саморегуляція.</i> Базові техніки для оволодіння емоційним станом: розслаблення м'язів тіла (всього тіла та окремих груп – обличчя і щелеп; кистей рук), вправи з пальчиками (мудри, японська пальчикова гімнастика, ігри з пальчиками), дихальні вправи.</p>	<p>–розрізнити ротовий та носовий вдих-видих; –відтворювати за допомогою дорослого жести і рухи.</p>	<p><i>Формувати:</i> –вміння свідомо напружувати і розслабляти м'язи. <i>Розвивати:</i> –стійкість уваги, можливість її розподілу та переключення; –навички імітації рухів. <i>Виховувати:</i> –емоційну культуру.</p>
Я – психічне		
<p><i>Позитивний образ свого Я. Моє ім'я.</i> Ім'я (повна та зменшувано-пестлива форма) та прізвище дитини. Позитивне ставлення до свого імені. <i>Я вмю.</i> Уявлення щодо своїх <i>умінь</i>. Вживання виразу "Я сам!". <i>Який Я?</i> Слова, якими інші характеризують чесноти та вади дитини (слухняна, вміла, товариська,</p>	<p>–ідентифікувати себе зі своїм ім'ям та прізвищем, реагувати та відгукуватись на них; –називати своє ім'я; виявляти емоційно-позитивну реакцію на зменшувано-пестливу форму власного імені; –вживати вираз "Я сам!"; –розрізнити слова, якими інші характеризують чесноти і вади дитини</p>	<p><i>Формувати:</i> –уявлення про власне "Я"; –уявлення про риси характеру і вольові якості людини. <i>Розвивати:</i> –словарний запас для позначення особистісних якостей людини; <i>Виховувати:</i> –увагу до себе;</p>

<p>вередлива, неслухняна тощо). <i>Яким мене бачать інші?</i> Уявлення про риси свого характеру. Вольові якості (дотримання правил, старанність).</p>	<p>(слухняна, вміла, товариська, вередлива, неслухняна тощо), виявляти відповідну емоційно-рухову реакцію; –називати те, що вміє і похвалити себе за реальні справи.</p>	<p>–позитивне ставлення до свого імені; –упевненості у власних можливостях; –потребу дитини в схваленні.</p>
<p>Мої потреби та бажання. <i>Фізіологічні потреби:</i> розрізнення і розпізнавання своїх вітальних потреб (їжа, вода, відпочинок, свіже повітря тощо). <i>Я хочу.</i> Висловлювання власних потреб і бажань: за допомогою жестів; з використанням карток; вживання слів "так – ні".</p>	<p>–виражати прохання про бажаний предмет: називати (показувати) його; відповідати "Так" і "Ні" (залежно від мовленнєвих можливостей дитини); обирати серед інших ("Ти хочеш ... чи ...?"); –розуміти вказівний жест руки та вказівного пальця дорослого, повертати голову у вказаному напрямку; –розрізняти власні вітальні потреби.</p>	<p><i>Формувати:</i> –уявлення про власні фізіологічні потреби, бажання. <i>Розвивати:</i> –уміння виражати прохання про бажаний предмет; –уміння відтворювати вказівні жести рукою і вказівним пальцем. <i>Виховувати:</i> –увагу до своїх потреб та бажань; –потребу в увазі, захисті, допомозі.</p>
<p>Мої емоції. Уявлення про основні емоції (радість, смуток, гнів, страх). Розрізнення емоцій людини за виразом її обличчя. <i>Сприйняття та розпізнавання власних почуттів та емоцій.</i> Розрізнення емоційних відчуттів (приємно – неприємно, спокійно, страшно та ін.). Реакція дитини на слова дорослого, що пов'язані з її потребами, бажаннями, емоційними станами</p>	<p>–розрізняти основні емоції за їх мімічними проявами у власному відображенні та у інших людей; –розрізняти слова, що означають схвалення, прохання, незадоволення та заборону; сприймати їх та адекватно на них реагувати; –демонструвати емоційну, мімічну реакцію на ласкаве звернення знайомого дорослого; адекватно реагувати на його сувору інтонацію; –сприймати (з допомогою дорослого)</p>	<p><i>Формувати:</i> –уявлення про власні емоційні потреби і стани; –уміння розрізняти власні емоції за мімічними проявами; –відчуття захищеності в умовах психологічного комфорту, з метою попередження дитячих страхів. <i>Розвивати:</i> –уміння диференціювати різні емоційні стани;</p>

<p>тощо; на різні інтонації (ласкаву, сувору).</p> <p>Реакція на слова, що означають схвалення, прохання, незадоволення, заборону.</p> <p><i>Вираження емоцій.</i> Ознайомлення з прикладами вираження емоцій і почуттів засобами образотворчого мистецтва та в музичних творах.</p> <p>Мімічна гімнастика перед дзеркалом (наслідування рухів педагога).</p> <p>Мімічні етюди ("Посміхнись як Катя", "Покажи як плаче зайчик").</p> <p>Ознайомлення з тілесними проявами емоцій: поза, жести (етюди "Зайчєня боїтьєя", "Сміливий заєць" тощо).</p>	<p>емоційно-чуттєву сторону творчості;</p> <ul style="list-style-type: none"> – наслідуючи педагога, повторювати рухи губами, очима, бровами тощо; змінювати вираз обличчя (веселий, сумний) та виконувати елементарні мімічні етюди за словесною інструкцією (та/або за наслідуванням); – виявляти, наслідуючи дорослого, відповідні певній емоції рухові реакції (поплескати у долоні, посміятися, нахилити голову тощо) – почати розрізняти власне емоційне ставлення до предметів чи подій ("приємно – неприємно", "спокійно, страшно" та ін.). 	<ul style="list-style-type: none"> – мімічну виразність обличчя; – уміння наслідувати рухи (дії) педагога; – емоційні образи засобами музики й мистецтва. <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – увагу до власних почуттів; – музичне сприймання емоцій і почуттів; – потребу дитини в доброзичливому ставленні, увазі, й співчутті.
Я – соціальне		
<p><i>Моє оточєння</i> (значущі дорослі та однолітки).</p> <p><i>Сім'я.</i> Рідні та близькі люди (мама, тато, бабуся, дідусь). Їх імена.</p> <p>Упізнавання їх на фотографії (фіксація погляду, знаходження, упізнавання, показ, називання).</p> <p>Способи вияву емоційної реакції стосовно близьких (мімікою,</p>	<ul style="list-style-type: none"> – упізнавати та вирізняти серед інших людей своїх близьких (маму, тата, рідних, або особу, що її замінєє), знайомих дорослих і ровесників; на прохання дорослого знаходити і показувати (пальцем чи рукою) на них особисто (чи зображення на фотографії), виявляти позитивну емоційну реакцію на них (мімікою, 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – знання у дитини про склад її сім'ї; – уміння фіксувати погляд і концентрувати увагу; – уміння сприймати іншу людину і виокремлювати її із довкілля; – уміння розпізнавати і називати добре знайомих людей (на фотографії та персонально).

<p>жестами, тактильно, вербально).</p> <p><i>Мій клас.</i> Знайомі дорослі (педагоги, спеціалісти та ін.) і однокласники: їхні імена. Упізнавання їх особисто та на фотографії (фіксація погляду, знаходження, упізнавання, показ, називання).</p> <p><i>Ідентифікація оточуючих</i> за приналежністю до певної статі (хлопчик, дівчинка, дядечко, тітонька).</p> <p>Розпізнавання дитиною власників речей ("моє", "його", "її").</p>	<p>жестами, вербально);</p> <ul style="list-style-type: none"> – орієнтуватися в іменах найближчих родичів, знайомих дорослих і деяких ровесників, називати їх та їхні імена, звертатися до членів своєї сім'ї: "мамо, тато, бабуся, дідусю" (залежно від мовленнєвих можливостей дитини); – виявляти позитивну емоційну реакцію (мімікою, жестами, вербально) стосовно близьких дорослих (мама, тато, бабуся, дідусь), володіти деякими тактильно-емоційними способами виявлення почуттів до матері й членів родини (обіймати, гладити, цілувати, тримати за руку, посміхатися); – ідентифікувати оточуючих за їх приналежністю до певної статі (хлопчик, дівчинка, дядечко, тітонька); – розрізняти поняття "моє, твоє, чуже, наше, спільне"; визначати власників речей ("моє, його, її"). 	<p><i>Розвивати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – вміння виявляти власні емоції (мімікою, жестами, тактильно, вербально); – тактильні відчуття; – вміння розпізнавати і називати власників речей. <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – позитивне ставлення до членів своєї родини; – позитивний емоційний настрій на ситуацію перебування в закладі освіти, в оточенні педагогів та ровесників.
<p>Міжособистісна взаємодія.</p> <p>Звертання до знайомих / незнайомих дорослих та дітей у невербальній (жести, піктограми) і вербальній формі.</p> <p>Жести та виразні рухи (кивок та похитування головою, жести, що</p>	<ul style="list-style-type: none"> – володіти деякими засобами невербального спілкування (посмішка, помах руки, хитання головою тощо); – знати та застосовувати на практиці найпростіші жести та виразні рухи (кивок та похитування головою, жести, що кличуть чи запрошують) у 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – елементарні невербальні способи спілкування (вміння фіксувати погляд на обличчі партнера по спілкуванню, дивитися йому в очі, розуміти прості жести та користуватися ними);

<p>кличуть чи запрошують) у поєднанні зі словесною інструкцією.</p> <p>Слова, спрямовані на налагодження контактів ("Ходи сюди!", "Давай пограємося!", "Візьми мою іграшку!" та ін.).</p> <p>Вміння обмінюватися соціальною інформацією про себе у ситуації знайомства.</p> <p>Навички спілкування й комунікаційні вміння: привітання, прощання, подяка, прохання (з використанням вербальних та невербальних засобів).</p> <p>Виконання спільних дій. Добрі справи.</p>	<p>поєднанні з відповідною словесною інструкцією (помахай рукою "До побачення", передай "повітряний поцілунок", "дай "п'ять" тощо);</p> <p>сприймати слова, спрямовані на налагодження контактів, адекватно на них реагувати;</p> <p>називати своє ім'я під час знайомства;</p> <p>позитивно реагувати на спілкування з дорослими (приймати допомогу, повторювати показані дії, позитивно реагувати на тактильний контакт) та ровесників (знаходитись поруч, спостерігати за їх діями), знати та застосовувати на практиці найпростіші слова – привітання, прощання, подяки (за наслідуванням та під контролем дорослого);</p> <p>виконувати спільні дії;</p> <p>прагнути робити добрі справи разом з іншими;</p> <p>розрізняти і розпізнавати (з допомогою) мімічні прояви емоцій (радість, сум) на обличчях дітей і дорослих.</p>	<p>–способи прояву доброзичливості щодо однолітків; позитивні емоційні і рухові реакції на спілкування зі знайомими дорослими, педагогами та дітьми;</p> <p>–уявлення, що таке добрі справи.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>–уміння слухати й чути дорослого;</p> <p>–комунікаційні вміння звертатися до інших з проханнями;</p> <p>–пасивне і активне мовлення, включене до спілкування.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>–потребу в доброзичливому ставленні, увазі й допомозі;</p> <p>–увагу до мовленнєвої активності</p> <p>–увагу до спілкування з дітьми, бажання встановлювати й підтримувати з ними контакти, продовжувати взаємодію;</p> <p>–прагнення до спілкування й елементарного співробітництва з дорослими.</p>
<p>Соціальні ролі. <i>Статеворольова поведінка.</i> Слова, якими характеризують особливості поведінки дівчаток ("добрі, красуні,</p>	<p>–доброзичливо ставитись до навколишньої дійсності та людей;</p> <p>–розрізняти деякі слова, якими передається характер основних видів</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>– уявлення про соціальні ролі;</p> <p>– уявлення про спільне і відмінне у поведінці хлопчика і дівчинки;</p>

<p>слухняні”) та хлопців (“сильні, дружні, надають перевагу рухливим іграм”). Рольові ігри та імітації.</p> <p><i>Сімейні ролі (господарські).</i> Слова, що позначають характер взаємин у сім’ї (“любити, піклуватися, доглядати, допомагати, жаліти, гратися” тощо) та основні види домашньої роботи (“готувати їжу, прибирати, прати, прасувати” тощо). Рольові ігри.</p> <p><i>Роль школяра.</i> Правила поведінки у школі і на уроці (сидіти за партою, не виходити з класу без дозволу тощо).</p>	<p>домашньої роботи (готувати їжу, прибирати, прати, прасувати тощо);</p> <ul style="list-style-type: none"> – під керівництвом дорослого виконувати основні режимні моменти (заняття, прогулянки, ігри тощо); – дотримуватися простих правил (чекати своєї черги, складати свої речі, повертати на свої місця речі, якими користувався тощо), – розрізняти деякі слова, що передають характер взаємин рідних людей (“любити, піклуватися, доглядати, допомагати, жаліти, гратися” тощо). 	<ul style="list-style-type: none"> – уявлення про нову роль школяра; – уявлення, що таке правила, добре і погано. <p><i>Розвивати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – вміння ідентифікувати себе з певною соціальною роллю і відповідно поводитись; – навички імітувати рухи та дії дорослих і однолітків; – емоційну сприйнятливість. <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – потребу дитини у схваленні, впевненості у власних можливостях.
Я в культурі		
<p><i>Гра. Ігри навчальні (організовані дорослим, за правилами):</i> елементарні рухливі, народні, хороводні та ін. Елементи сюжетно-рольової гри (постановка ігрових задач; ігрові дії, ігрові предмети).</p> <p><i>Ознайомлення зі світом почуттів і характерів людей</i> (уособлених персонажах-тваринах в народних казках та інших творах). Імітаційні вправи (неспішний “Мишка клишоногий”, боягузливий “Зайчик – побігайчик”, хитра “Лисичка” тощо).</p>	<ul style="list-style-type: none"> – фіксувати погляд на обличчі дорослого чи ровесника (партнера по грі), на предметі, що рухається, прослідкувати поглядом його рух; – наслідуючи дорослого, брати предмети до рук і виконувати з ними прості дії; – копіювати дії однолітків з предметами; – виконувати за мовленнєвою інструкцією 3-4 елементарні дії з іграшками та предметами: “Дай”, “Візьми” тощо (при необхідності – наслідуючи дії педагога); – з допомогою дорослого словесно 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – увагу до предметно-ігрових дій з іграшками та предметами з найближчого оточення; – вміння сприймати ігрову задачу. <p><i>Розвивати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – навички імітувати прості дії з предметами; – досвід різноманітних емоційних вражень (завдяки сюрпризним моментам, новизні предметів); – вміння одержувати емоційне задоволення від гарного предмета,

<p>Театралізовані ігри з ляльками (настільний театр картинок або іграшок, пальчикові тощо): міні-постановки за текстами народних та авторських віршів.</p>	<p>позначати ігрову задачу; –розрізняти і відповідно реагувати на слова, що позначають деякі знайомі іграшки, предмети довілля і сангігієни, основні дії з ними; назви деяких продуктів, страв, предметів, дій, що супроводжують споживання їжі та ін.; –дотримуватися правил, які регулюють послідовність подій.</p>	<p>якості матеріалу (м'який, гладенький, пухкий тощо). <i>Виховувати:</i> –прагнення до спілкування й елементарного співробітництва з дорослими та однолітками, спостереження за їхніми рухами й діями та наслідування їх.</p>
<p>Мистецтво. Відчуття краси і гармонії (споглядання доступних для сприймання дітей творів мистецтва, прослуховування фрагментів гармонійних класичних та сучасних музичних творів). <i>Я – художник (митець)! Уявлення про свої творчі можливості. Творчі завдання: ігри з нестандартним обладнанням, створення елементарних образів із застосуванням нетрадиційних технік малювання (зім'ятим папером, восковою крейдою чи свічкою, кляксографія тощо) та технік арт-терапії (ізотерапії – техніка “Чарівні плями”, малювання пальцями і долоньками; піщана терапія тощо).</i></p>	<p>– розрізняти та емоційно реагувати на природні звуки, на мелодійну музику, на ритмічну музику й вірші тощо; – емоційно відгукуватись та реагувати у соціально-прийнятний спосіб на красиві види і речі навколо (квіти, природні пейзажі, речі у побуті, твори мистецтва тощо). – бережно ставитись до предметів побуту та культури.</p>	<p><i>Формувати:</i> – почуття прекрасного; – емоційну культуру, – сприйняття емоційно-чуттєвої сторони творчості. <i>Розвивати:</i> – емоційну чуйність; – уяву. <i>Виховувати:</i> – увагу й позитивне ставлення до культури і мистецтва (віршів, пісень, казок, розгляду зображень, прагнення рухатися під музику); – позитивний погляд на свої творчі можливості.</p>

2 клас

Пропонований зміст навчального предмета/інтегрованого курсу	Очікувані результати навчання <i>Учень може навчитися:</i>	Спрямованість корекційно-розвиткової роботи
Я – фізичне		
<p>Сенсорні відчуття і сприймання. Сприймання та розрізнення відчуттів: дотикових (вологе, сухе; гаряче, тепле, холодне, крижане; легке, важке; тверде, м'яке; слизьке, шорстке тощо); запахів (гарно пахне, смердить /огидний; м'ятний тощо), звуків (дзвенить, шипить, свистить, стукає, дзюрчить; дзвінко, глухо; уривчасто, протяжно; гуде, цвірінькає тощо); смаків (солодкий, кислий, солоний, прісний, грушевий тощо); кольорів (темні, світлі; строкаті).</p> <p><i>Розрізнення власних уподобань в поточному моменті (подобається – не подобається, приємні чи ні / огидні).</i></p>	<p>–разом із дорослим обстежувати і порівнювати навколишні предмети на дотик, на слух, на вигляд, на нюх, на смак за протилежними їх якісними ознаками;</p> <p>–розрізняти значення деяких слів, що позначають якісні ознаки предметів (легке перо, кисле яблуко, м'яка іграшка, слизьке мило тощо);</p> <p>–актуалізувати сенсорний досвід (пригадувати з допомогою дорослого та опорою на предмети / предметні картинки: Що може пахнути? Що буває солодким (твердим, важким тощо)?);</p> <p>–розрізняти власні сенсорні уподобання.</p>	<p><i>Формувати:</i> –уявлення про органи чуття та їх функції.</p> <p><i>Розвивати:</i> –сприймання (тактильне, слухове, зорове, тощо); –вміння розрізняти якісні ознаки предметів; –уміння слухати звуки довкілля, адекватно реагувати на них; –збагачувати сенсорний досвід; –словарний запас для позначення відчуттів.</p> <p><i>Виховувати:</i> –увагу до предметів та їх ознак; –увагу до власних уподобань.</p>
<p>Тілесна відчуття й регуляція. <i>Тіло у просторі:</i> відчуття положення тіла, просторові уявлення (вгорі – внизу, зліва – справа, попереду – позаду тощо).</p> <p><i>Самостійне виконання дій в знайомих конкретних ситуаціях</i></p>	<p>–визначати (з допомогою дорослого) положення предметів у просторі і розміщувати їх відносно себе (над головою, під ногами, попереду, позаду, далеко, близько);</p> <p>–виконувати елементарні дії за простою мовленнєвою інструкцією (візьми</p>	<p><i>Формувати:</i> –вміння виконувати елементарну мовленнєву інструкцію; –навички регуляції власних рухів.</p> <p><i>Розвивати:</i> –пропріоцептивні відчуття; –вміння розміщувати предмети у</p>

<p>(сидіти на занятті, брати речі, класти їх на місце тощо).</p> <p><i>Вміння управляти руховою активністю</i> (за візуальним зразком, за слуховим / візуальним сигналом, словесною інструкцією).</p>	<p>олівець, поклади на стіл, сядь на стілець, принеси зошит тощо);</p> <p>–самостійно виконувати дії в знайомих конкретних ситуаціях (сідати на своє місце, брати речі зі своєї шафи та ін.);</p> <p>–розпочинати та зупиняти рух відповідно до заданого сигналу;</p> <p>–імітувати рухову послідовність із двох елементів.</p>	<p>просторі відносно себе згідно візуальної та слухової інструкції;</p> <p>–навички наслідувати дії дорослого;</p> <p>–уміння адекватно поводитися у звичних ситуаціях;</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>–прагнення до самостійності.</p>
<p>Схема тіла. Показ і називання частин тіла (голова, тулуб, руки, ноги, шия, груди, живіт, боки, спина); на обличчі (очі, рот (губи, зуби, язик), ніс, щоки, чоло); на голові (вуха, волосся); на руках (плече, лікоть, рука, долоня, пальці); ніг (ноги, пальці, стопа, п'ята, коліно, сідниці).</p> <p><i>Тіло у часі.</i> Уявлення про своє дорослішання і зміни у своєму тілі в процесі росту. Порівняння себе із собою в минулому (“не вмів ... – тепер вмію”, “не діставав до вмикача світла – тепер дістаю” тощо).</p> <p><i>Я можу.</i> Основні рухові дії. Уявлення про рухові можливості свого тіла (“я можу: кидати м'яч, похлопати, покрутитися тощо...”).</p>	<p>–показувати на собі та називати (залежно від мовленнєвих можливостей) частини тіла та обличчя;</p> <p>–визначати з допомогою дорослого найпростіші функції організму (руками беруть, ногами ходять, очима дивляться, вухами слухають);</p> <p>–орієнтуватись у розташуванні частин тіла, обличчя, верхніх і нижніх кінцівок відносно одна одної (вище-нижче, спереду-ззаду);</p> <p>–мати уявлення (та розповідати за зразком, залежно від мовленнєвих можливостей), як зараз дитина відрізняється від себе у минулому;</p> <p>–мати уявлення про індивідуальні рухові можливості та особливості свого тіла (“я вмію акуратно їсти ...” тощо).</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>–уявлення про найпростіші функції власного організму;</p> <p>–уявлення про свої фізичні вміння, і як вони змінюються з віком.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>–уявлення про власні частини тіла;</p> <p>–вміння встановлювати зв'язок між частинами тіла та їх функціями;</p> <p>–словниковий запас для позначення якостей тіла (сильне, вправне тощо), основних рухових дій (іду, бігаю, катаюся тощо).</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>–позитивне ставлення до свого тіла і змін у ньому;</p> <p>–упевненість у власних фізичних можливостях.</p>
<p>Тілесний образ Я. Ідентифікація</p>	<p>–упізнавати власне відображення у</p>	<p><i>Формувати:</i></p>

<p>власного образу (у дзеркалі, на індивідуальній та груповій фотографії): знаходження, упізнання, показ, називання.</p> <p><i>Статева належність дитини</i> (хлопчик, дівчинка). Ідентифікація за статевою належністю (хлопчик, дівчинка).</p> <p><i>Позитивне ставлення до свого тіла.</i></p>	<p>дзеркалі (зображенні на фотографії), показувати на нього рукою, називати себе на ім'я, емоційно-позитивно реагувати на нього (радіти, посміхатися тощо);</p> <p>– знаходити, показувати, називати власне зображення на груповій фотографії чи серед кількох фотографій (при необхідності з допомогою дорослого);</p> <p>– ідентифікувати себе за належністю до певної статі (хлопчик, дівчинка, син, донька).</p>	<p>– вміння ідентифікувати свій тілесний образ серед інших;</p> <p>– уявлення про статеві відмінності.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>– уявлення про власну зовнішність;</p> <p>– уявлення про власну статеву приналежність.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>– увагу до себе;</p> <p>– позитивне відношення до свого тіла та статі.</p>
<p>Саморегуляція. Базові техніки для оволодіння емоційним станом: розслаблення м'язів тіла (всього тіла та окремих груп – обличчя і щелеп; кистей рук, м'язів рук і пліч), вправи з пальчиками (мудри, японська пальчикова гімнастика, ігри з пальчиками), дихальні вправи.</p>	<p>– здійснювати плавний довготривалий вдих-видих у зручному для себе темпі;</p> <p>– імітувати рухову послідовність із двох елементів;</p> <p>– розрізняти і фіксувати в даний момент стан напруження-розслаблення м'язів.</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>– навички управляти диханням;</p> <p>– вміння напружувати і розслабляти м'язи (стиснути кулак – розпрямити долоню тощо).</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>– координацію рухів;</p> <p>– зосередженість, можливість переключення уваги.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>– емоційну культуру дитини.</p>
Я – психічне		
<p>Позитивний образ свого Я. Моє ім'я. Ім'я та прізвище дитини. Різні форми імені (дитяче – доросле; пестливе – серйозне – образливе).</p>	<p>– знати і називати своє ім'я та прізвище, відгукуватися й відповідно реагувати на нього (емоційно, словесно, рухами);</p> <p>– розрізняти різні форми свого імені</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>– уявлення про власне "Я";</p> <p>– способи адекватного реагування на свої ім'я та прізвище</p>

<p>Позитивне ставлення до свого імені. Оперування словом "Я". <i>Я вмію.</i> Уявлення про свої можливості. Уявлення щодо своїх умінь. Вживання виразу "Я сам!". <i>Який Я?</i> Слова, якими інші характеризують чесноти та вади дитини (слухняна – неслухняна; спокійна – вередлива; добра – зла; товариська – сором'язлива; жадібна чи ділиться; уразлива чи ні, старанна чи ні, вміла тощо). <i>Яким мене бачать інші?</i> Уявлення про риси свого характеру. Вольові якості (дисциплінованість, дотримання правил, витримка, старанність).</p>	<p>(дитяче – доросле; пестливе – серйозне – образливе), виявляти емоційно-позитивну реакцію на зменшено-пестливу форму власного імені; –позначати себе жестом "Я", оперувати словом "Я" та вживати вираз "Я сам!"; –розрізняти і називати (за можливості) свої вміння: навчальні, побутові, творчі; –розрізняти слова, якими інші характеризують чесноти і вади дитини (слухняна, вміла, товариська, вередлива, неслухняна тощо), виявляти відповідну емоційно-рухову реакцію;</p>	<p>(емоційно, словесно, діями); –чутливість до використання імені у різних варіантах; –уявлення про себе як про суб'єкт діяльності; –уявлення про те, що таке добре і погано. <i>Розвивати:</i> –уявлення про особистісні якості людини; –словарний запас для позначення рис характеру і вольових якостей. <i>Виховувати:</i> –позитивний погляд на себе, свої можливості та результати своєї діяльності; –самостійність.</p>
<p><i>Мої потреби та бажання.</i> <i>Фізіологічні потреби:</i> розрізнення і повідомлення про свої основні життєві потреби (голод, спрага, сон, відпочинок тощо). <i>Я хочу.</i> Висловлювання власних потреб і бажань: за допомогою жестів; з використанням карток; вживання слів "хочу – не хочу", "можу – не можу".</p>	<p>–розрізняти інтероцептивні відчуття (спрага, голод, втома, сонливість); –у доступній формі повідомляти про основні потреби свого тіла (їсти, пити, спати, помитися тощо) та бажання словом (за можливості), жестами тощо; –співвідносити свої потреби на даний момент із картинкою, піктограмою чи фотозображенням; –розуміти значення слів "хочу – не хочу", "можу – не можу" та вживати їх</p>	<p><i>Формувати:</i> –уявлення про основні потреби свого тіла, бажання. <i>Розвивати:</i> –уміння розрізняти інтероцептивні відчуття. –уміння висловлювати власні потреби і бажання словесно ("Я хочу", "Я не хочу"), підкріплюючи мімікою і жестами. <i>Виховувати:</i></p>

	<p>відповідно до ситуації; –розуміти та розрізняти вказівні слова (“ось, це, туди” та ін.).</p>	<p>–увагу до своїх потреб та бажань; –потребу дитини в увазі, захисті, допомозі.</p>
<p><i>Мої емоції.</i> Уявлення про емоції й почуття людини (радість, сум, гнів / злість, страх, відраза / огида, образа, доброзичливість). Слова, що позначають різний настрій (веселий, сумний, сердитий, ображений тощо). Відповідна міміка та жести. Розрізнення емоцій за виразом обличчя. <i>Сприйняття та розпізнавання власних почуттів та емоцій.</i> Розрізнення емоційних відчуттів (подобається – не подобається, страшно, спокійно тощо). Реагування на оцінні судження дорослих, на різні інтонації (ласкаву, сувору). Реакція на слова, що позначають схвалення, прохання, незадоволення, заборону. <i>Вираження емоцій.</i> Ознайомлення з прикладами вираження емоцій і почуттів засобами образотворчого мистецтва та у музиці. Мімічна гімнастика та прості рухи</p>	<p>–розрізняти емоції за мімічними проявами у власному відображенні та у інших людей; –розпізнавати полярні емоції за виразом обличчя (мімікою, жестами, інтонацією голосу), зображеннями та піктограмами (веселий-сумний; веселий-сердитий), відобразити їх (мімікою та простими жестами) та називати із допомогою дорослого; –розрізняти слова, що означають схвалення, прохання, незадоволення, заборону; відповідно на них реагувати (демонструючи емоційну, мімічну, рухову, словесну реакцію); –виявляти відповідні певній емоції, яку відчуває дитина, рухові реакції (поплескати у долоні, посміятися, нахилити голову тощо); –адекватно реагувати на емоційні стимули дорослих та емоційні прояви інших дітей; демонструвати емоційну, мімічну реакцію на ласкаве звернення знайомого дорослого; адекватно реагувати на сувору інтонацію</p>	<p><i>Формувати:</i> –уявлення про свої емоційні стани, –уміння підбирати картинку із зображенням емоції, що відповідає своєму внутрішньому емоційному стану; –словник та вміння застосовувати слова для позначення почуттів та свого настрою (веселий, сумний, сердитий, ображений тощо); –рухове підкріплення емоційної реакції; –уявлення про причини виникнення емоцій: “Чому я радію (сумую, серджуся, ображений тощо)”.</p> <p><i>Розвивати:</i> –уміння розрізняти різні емоційні стани; –уміння орієнтуватися у власних емоціях за мімічними проявами; –вміння виражати власний емоційний стан мімікою, звуками, жестами, дотиком, позою тіла; –мімічну виразність обличчя,</p>

<p>перед дзеркалом (наслідування рухів педагога).</p> <p>Мімічні та рухові етюди на ознайомлення з тілесними проявами емоцій: поза, жести, міміка (етюди “Плакса”, “Грізний боець” тощо).</p>	<p>дорослого;</p> <p>– намагатися адекватно реагувати на оцінні судження дорослих (педагогів, батьків, близьких, знайомих): радіти, засмутитись тощо;</p> <p>– наслідувати педагога, повторюючи перед дзеркалом рухи (губами, очима, бровами, головою, руками та ін.) та змінюючи вираз обличчя (веселий, сумний); виконувати елементарні мімічні та рухові етюди за словесною інструкцією (або за наслідуванням).</p>	<p>рухову активність та координацію рухів.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>– увагу до власних почуттів та емоцій;</p> <p>– чутливість до сприймання емоцій і почуттів у мистецтві;</p> <p>– потребу дитини в доброзичливому ставленні й увазі.</p>
Я – соціальне		
<p><i>Моє оточення</i> (значущі дорослі та однолітки, їх значення у житті дитини).</p> <p><i>Сім'я.</i> Рідні та близькі люди. Їхні імена. Пестливі назви членів родини (мамуня, татусь, бабуся, дідусь, братик, сестричка).</p> <p>Роль дитини у сім'ї (донька / син, сестра / брат, онука / онук).</p> <p>Способи вияву емоційної реакції стосовно близьких (мімікою, жестами, тактильно, вербально).</p> <p><i>Мій клас.</i> Знайомі дорослі (педагоги, спеціалісти та ін.) й однокласники: їхні імена.</p>	<p>– знати та називати імена мами і тата, орієнтуватися в іменах рідних та близьких людей (членів родини); звертатися до членів своєї сім'ї (“мамо, тату, бабусю, дідусю”); знати пестливі назви членів родини, застосовувати деякі з них (залежно від мовленнєвих можливостей дитини);</p> <p>– знати та називати імена знайомих дорослих (без по-батькові: “тьотя ...”), педагогів на ім'я та по-батькові, імена деяких ровесників в класі та друзів за місцем проживання (залежно від мовленнєвих можливостей дитини);</p> <p>– розрізняти та називати дорослих людей</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>– уявлення про склад сім'ї; своє місце у сімейній структурі;</p> <p>– уміння користуватися емоційними способами прояву почуттів до мами і членів сім'ї: дивитися в очі, обіймати, гладити, цілувати, тримати за руку, посміхатися, притискатися;</p> <p>– увагу до оточуючих людей;</p> <p>– уявлення про особливості зовнішнього вигляду людей, їх статеві відмінності та статеву приналежність.</p> <p><i>Розвивати:</i></p>

<p>Упізнавання їх зображень на фотографії (знаходження, упізнавання, показ, називання).</p> <p><i>Ідентифікація оточуючих</i> за приналежністю до певної статі (хлопчик, дівчинка, дядечко, тітонька).</p>	<p>в житті та на малюнках; разом із дорослим розглядати картинки із зображеннями сім'ї й показувати, де мама, тато, діти;</p> <p>–показувати та називати основні частини тіла та обличчя людини;</p> <p>–розрізняти оточуючих за приналежністю до статі (хлопчик – він, дівчинка – вона, чоловік – він, жінка – вона, дідусь – він, бабуся – вона);</p> <p>–розпізнавати і називати (із допомогою дорослого) власників речей (“мій, моя, моє; твій, твоя, твоє; його, її”).</p>	<p>–уявлення про себе та свою сім'ю;</p> <p>–мовленнєву сферу та словниковий запас;</p> <p>–тактильні відчуття;</p> <p>–уміння виявляти прихильність, симпатію.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>–позитивне ставлення до членів своєї родини, дорослих і дітей у закладі освіти;</p> <p>–створення умов для почуття себе впевнено і комфортно у дитячому колективі.</p>
<p><i>Міжособистісна взаємодія.</i></p> <p>Звертання до знайомих / незнайомих дорослих та дітей у невербальній (жести, піктограми) і вербальній формі.</p> <p>Слова, спрямовані на налагодження контактів.</p> <p>Навички спілкування: привітання, прощання, подяка, прохання (з використанням вербальних та невербальних засобів).</p> <p>Вміння надавати інформацію про себе у ситуації знайомства.</p> <p>Способи виявлення емоційної реакції стосовно знайомих дітей,</p>	<p>–володіти деякими засобами невербального спілкування (посмішка, помах руки, хитання головою тощо), застосовувати їх у спілкуванні;</p> <p>–знати та вживати (за наслідуванням, за нагадуванням дорослого): найпростіші слова, що виражають прохання, подяку, вибачення; різні слова на позначення привітання-прощання; спрямовані на налагодження контактів з оточуючими слова (Ходи сюди! Давай пограємося! та ін.), адекватно на них реагувати;</p> <p>–знайомитись і мати уявлення, що говорити у ситуації знайомства;</p> <p>–виявляти позитивну емоційну реакцію</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>–уміння звертатися на ім'я до дітей та близьких дорослих у повсякденному спілкуванні;</p> <p>–уміння виявляти прихильність, симпатію;</p> <p>–уявлення про емоційні стани дорослих та однолітків, здатність фіксувати їх у словесній формі;</p> <p>–чуйність стосовно близьких людей й однолітків та бажання їм допомогти у побутових ситуаціях (заспокоїти, пожаліти, розрадити, сказати добре чи ласкаве слово, якщо сумує; пригостити чимось);</p>

<p>дорослих. Уявлення про “дружбу”. Виконання спільних дій з іншими (дорослими, дітьми). Добрі справи.</p>	<p>(мімікою, жестами, вербально) на спілкування із членами сім’ї (близькими родичами), зі знайомими дітьми та дорослими; – адекватно реагувати на емоційні стимули дорослих та емоційні прояви інших дітей; – розпізнавати полярні емоції (веселий-сумний; веселий-сердитий) за виразом обличчя (мімікою, жестами, інтонацією голосу); – розрізняти слова, що позначають різний настрій людини (весела, сумна, сердита, ображена тощо); повторювати за дорослим слова, що позначають відповідні емоції (“Мама сміється”, “Хлопчик плаче”) та показувати їх на картинках; – демонструвати доброзичливе ставлення до дорослих і дітей класу, виконувати спільні дії; – розрізняти з допомогою дорослого, які сюжетні зображення ілюструють добрі справи, а які — ні; – разом із дорослим брати участь у добрих справах (погодувати тварину, вручити подарунок тощо).</p>	<p>– уявлення про дружбу та її ознаки; – уявлення, що таке добрі справи. <i>Розвивати:</i> – невербальні форми комунікації (фіксація погляду на обличчі партнера, погляд йому в очі, вказівні жести); – вміння орієнтуватися в різних емоційних станах дорослих і дітей, адекватно на них реагувати; – вміння розрізняти добрі справи. <i>Виховувати:</i> – доброзичливе ставлення до близьких людей: любов – до батьків, прихильність і довіру – до педагога, симпатію – до однолітків; – бажання встановлювати контакти та елементарного співробітництва з дорослими та дітьми; – потребу в мовленнєвій активності, вербальному висловлюванні з метою спілкування з дорослими та ровесниками; – намагання емоційно виразно спілкуватися з дітьми та залучати їх до спільних дій.</p>
<p><i>Соціальні ролі. Статеворольова</i></p>	<p>– визначати з допомогою дорослого</p>	<p><i>Формувати:</i></p>

<p><i>поведінка.</i> Слова, якими характеризують особливості поведінки дівчаток (жіночні, скромні, тихі, ніжні, привабливі) та хлопців (мужні, сильні, дружні, витривалі). Рольові ігри та імітації.</p> <p><i>Сімейні ролі (господарські).</i> Турботливе ставлення дорослих до дітей, дітей – до дорослих. Слова, що позначають характер взаємин у сім'ї (“любити, піклуватися, доглядати, допомагати, жаліти, гратися” тощо) та основні види домашньої роботи (“готувати їжу, прибирати, прати, прасувати” тощо). Рольові ігри на сімейно-побутові теми.</p> <p><i>Роль школяра.</i> Правила поведінки у закладі освіти і на уроці.</p> <p>Правила взаємодії із дорослими та ровесниками у спільній діяльності: не заважати іншим, запитувати дозволу, не відбирати іграшки; повертати на свої місця речі, якими користувався; чекати своєї черги, складати свої речі на місце тощо.</p> <p>Відчуття себе частиною спільноти ровесників.</p> <p><i>Розширення рольового репертуару</i></p>	<p>відмінне у поведінці хлопчика і дівчинки;</p> <p>–розрізнити деякі слова, якими передається характер основних видів домашньої роботи (готувати їжу, прибирати, прати, прасувати тощо);</p> <p>–брати участь у доступній домашній праці, виконувати деякі домашні обов'язки (за можливості);</p> <p>–з допомогою дорослого знаходити на картинках (і в житті) та називати (відповідно до мовленнєвих можливостей) окремі дії дорослих, в котрих виявляється турботливе ставлення до дітей (годують, одягають, обіймають) та факти турботливого ставлення дітей до дорослих (дитина обіймає маму, подає бабусі капці тощо);</p> <p>–розрізнити деякі слова, якими передається характер взаємин близьких людей (любити, жаліти, допомагати, піклуватися, доглядати, гратися тощо);</p> <p>–визначати (з допомогою дорослого, з опорою на підказки та карток), що змінилося в житті дитини з початком шкільного навчання;</p> <p>–дотримуватися встановленого для певної діяльності порядку та простих</p>	<p>–уявлення про різні соціальні ролі та адекватну поведінку в конкретних ситуаціях (що доречно і що не доречно під час уроку тощо);</p> <p>– уявлення про відмінне (спільне) у поведінці хлопчика і дівчинки;</p> <p>–елементарні уявлення про культуру поведінки в природному і соціальному довіллі;</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>–уявлення про роль школяра;</p> <p>–позитивне ставлення до перебування в колективі однолітків;</p> <p>–словник та вміння застосовувати слова, що позначають почуття у взаєминах між близькими людьми.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>–чемність;</p> <p>–позитивне ставлення до виконання соціальних ролей;</p> <p>–здатність запобігати випадкам наслідування негативних емоційних проявів ровесників.</p>
---	---	---

<p>(“я – пішохід”, “я – пацієнт”, “я – покупець”, “я – пасажир” тощо).</p>	<p>правил взаємодії з дорослими і дітьми; –мати уявлення і намагатися адекватно поводитись у звичних умовах та різних ситуаціях, залежно від соціальної ролі.</p>	
<p>Я в культурі</p>		
<p><i>Гра. Ігри навчальні (організовані дорослим, за правилами):</i> елементарні рухливі, народні, хороводні та ін. Елементи сюжетно-рольової гри (постановка ігрових задач; ігрові дії, ігрові предмети).</p> <p><i>Ознайомлення зі світом почуттів і характерів людей (уособлених персонажах-тваринах в народних казках та інших творах).</i> Імітаційні вправи (“Забіяки-півники”, тиха “Сіра мишка-погризуха”, “Неповороткий ведмідь”, улеслива “Лиса – кумушка” тощо).</p> <p>Театралізовані ігри з ляльками (настільний театр картинок або іграшок, пальчикові, тіньові ляльки тощо): міні-постановки за текстами народних та авторських віршів.</p>	<p>–фіксувати погляд на обличчі дорослого, ровесника (партнера по грі), дивитись в очі; –виконувати певні дії з предметами та іграшками (годувати ляльку, покатати її у візочку; приголубити іграшку; вантажити кубики у машинку, возити машину тощо); –виконувати за мовленнєвою інструкцією 3-4 елементарні дії з іграшками та предметами: ”Візьми”, ”Принеси” тощо (при необхідності – наслідуючи дії педагога); –з допомогою дорослого словесно визначати ігрову задачу; –виконувати ігрові дії відповідно до взятої на себе ролі; –із допомогою дорослого визначати емоції героїв після ознайомлення з короткими фрагментами казок (оповідань), мультфільмів; –встановлювати з допомогою дорослого зв’язок між почуттями і емоційними</p>	<p><i>Формувати:</i> –увагу до оточуючих предметів та адекватних способів дій із ними; –вміння використовувати предмети-замінники; –емоційно-особистісний контакт з дорослими і дітьми у процесі предметно-ігрової діяльності.</p> <p><i>Розвивати:</i> –вміння сприймати ігрову задачу, діяти за словесною інструкцією; –уміння спостерігати за діями іншої дитини та грою кількох ровесників; –навички імітації (дій з предметами, у тому числі в парі зі звуками); –коло предметно-ігрових та предметно-орудійні дій, уміння виконувати їх в побуті; –словниковий запас щодо позначення ігрових дій, емоцій та почуттів персонажів літературних</p>

	<p>станами персонажів та причинами їх виникнення: “Чому зайчик сумує (радіє, сердиться, ображається, що його здивувало?” тощо;</p> <p>–розігрувати епізоди казок та реального життя, відображати взаємостосунки персонажів у грі.</p>	<p>творів (мультфільмів тощо).</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>–чуйність стосовно героїв казок, тварин (бажання пожаліти, розрадити, сказати ласкаве слово).</p> <p>–прагнення до спільної діяльності з дорослими та дітьми.</p>
<p><i>Мистецтво. Відчуття краси і гармонії</i> (ознайомлення з доступними для сприймання дітей творами художньої культури і мистецтва). Слухання музики та звуків довкілля.</p> <p><i>Я – художник (митець).</i> Розвиток уяви. Творчий самовияв: ігри з нестандартним обладнанням; створення елементарних образів із застосуванням нетрадиційних технік малювання (виделками, ватними паличками, мильними бульбашками тощо) та технік арт-терапії (ізотерапії – техніки “малювання по мокрому листу”, кольоротерапії, піщаної терапії тощо).</p>	<p>–під керівництвом дорослого розглядати красиві речі й види (природні пейзажі, квіти, створені руками людей речі, зображення картин тощо), відповідно емоційно реагувати на їх сприйняття;</p> <p>–під керівництвом дорослого слухати звуки довкілля (звуки природи, звучання предметів, звуки міста тощо), розрізнати їх, відповідно реагувати;</p> <p>–нетривалий час слухати разом з усіма мелодійну музику, емоційно реагувати на ритмічний рисунок мелодії, її темп і характер;</p> <p>–створювати прості творчі роботи з допомогою дорослого (з використанням олівців, крейди, фарби тощо).</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>–естетичне сприймання;</p> <p>– уміння слухати музику, емоційно реагувати на неї.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>–сприйняття емоційно-чуттєвої сторони творчості;</p> <p>–уяву.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>–увагу до народної культури;</p> <p>–позитивне відношення до творчого самовиявлення своєї особистості (малюючи, вільно рухаючись під музику тощо),</p> <p>–позитивне ставлення до результатів своєї творчості.</p>

3 клас

Пропонований зміст навчального предмета/інтегрованого курсу	Очікувані результати навчання <i>Учень може навчитися:</i>	Спрямованість корекційно-розвиткової роботи
<p>Сенсорні відчуття і сприймання. <i>Сприймання та розрізнення відчуттів:</i> дотикових (шовковисте, липке, гостре; лоскотне, ласкаве; легке, важке; легко доторкнутися, надавити); запахів (приємний, кислий, квітковий, рибний, грибний тощо); звуків (гримить, рокоче, гудить, скрипить, тріщить, жалібний, протяжний); смаків (прісний, терпкий, маслянистий, картопляний, сливовий тощо), кольорів (яскраві, тьмяні, строкаті тощо).</p> <p><i>Розрізнення і визначення власних уподобань</i> (подобається – не подобається, приємні – не приємні, люблю – не люблю).</p>	<p style="text-align: center;">Я – фізичне</p> <ul style="list-style-type: none"> –разом із дорослим обстежувати і описувати те, що бачить, чує, нюхає, пробує на мак, до чого торкається у даний момент; –розрізняти з допомогою дорослого якісні ознаки предметів (на вигляд, на слух, на нюх, на смак, на дотик); показувати на власному тілі місце дотику; –викладати предмети в ряд за посиленням / послабленням прояву ознаки (темне – світліше – світле; важкий – легший – легкий; тихий – гучніший – гучний, приємний (ароматний) – без запаху – неприємний тощо); –слухати та сприймати словесну характеристику предмета дорослим (гримить грім, протяжно виє сирена, картопляне пюре, липка стрічка тощо); –розрізняти (і називати) свої відчуття (холодне, тепле, гострий, темне, світле, голосно, тихо, м'яке, тверде тощо); 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> –уявлення про органи чуття та їх функції. <p><i>Розвивати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> –сприймання (зорове, слухове, тактильне, нюхове тощо), –збагачувати досвід відчуттів; –вміння розрізняти предмети на слух, на смак, на дотик; –запас слів, що позначають якісні ознаки предметів; –уміння співвідносити деякі слова, що характеризують предмети за формою, величиною, кольором, кількістю (кругле, гостре, велике, маленьке, темне, світле, багато, мало та ін.) з відповідними предметами; –уміння слухати і розрізняти звуки довкілля (звуки природи, звучання предметів, звуки міста тощо), адекватно емоційно реагувати на них.

	<ul style="list-style-type: none"> – актуалізувати сенсорний досвід (пригадувати з допомогою дорослого та опорою на предмети/предметні картинки: “Що може пахнути (буває мокрим, кислим, гострим тощо)?”); – розрізнити власні сенсорні уподобання. 	<p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – увагу до дослідження предметів.
<p><i>Тілесне відчуття й регуляція.</i> <i>Тіло у просторі.</i> Відчуття положення тіла у просторі відносно об’єктів і предметів у навколишньому середовищі. Уявлення щодо своєї кінесфери: простору навколо тіла, в межах якого відбуваються рухи максимальної амплітуди. <i>Самостійне виконання дій</i> в знайомих конкретних ситуаціях. <i>Вміння управляти руховою активністю</i> (за візуальним зразком, за слуховим / візуальним сигналом, словесною інструкцією).</p>	<ul style="list-style-type: none"> – орієнтуватись (з допомогою дорослого) у своєму vscwtрзташуванні в просторі відносно об’єктів (я стою перед стільцем, позаду м’яча тощо); – розрізнити розташування у просторі одних об’єктів відносно інших; – самостійно виконувати дії в знайомих конкретних ситуаціях; – зупиняти рух відповідно до заданого сигналу; – відтворювати з допомогою дорослого заданий ритм ногами, руками тощо; – імітувати рухову послідовність із двох-трьох елементів; – здійснювати доступні синхронні рухи у заданому ритмі відповідно до зразка. 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – уявлення про свою кінесферу і вміння орієнтовно розраховувати потрібний для рухів простір (з якої відстані можна дістати предмет витягнутою рукою; скільки потрібно місця, щоб пройти, розставивши руки в сторони тощо). <p><i>Розвивати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – вміння розташовувати предмети у просторі (відносно себе та один одного) згідно візуальної та слухової інструкції; – координацію своїх рухів і пересування у просторі згідно мовленнєвих інструкцій. <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – самостійність.
<p><i>Схема тіла.</i> Уявлення про тіло як єдине ціле з визначеними границями. <i>Орієнтація у схемі тіла,</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – показувати на собі та називати (за можливості) частини тіла та обличчя, верхніх і нижніх кінцівок; 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – уявлення про свої фізичні можливості і те, як вони можуть

<p>розташуванні та розмірах його складових. Показ і називання частин тіла (голова, потилиця, плечі, шия, груди, живіт, спина тощо), обличчя (чоло, ніс, ніздрі, брови, вії, щоки, підборіддя, губи тощо), верхніх і нижніх кінцівок (пальці, стопа, п'ята, гомілка, литка, коліно, стегно, сідниці, кисть, лікоть, долоня).</p> <p><i>Тіло у часі:</i> Уявлення про процес свого дорослішання і зміни свого тіла: був в минулому, є на сьогодні, буду в майбутньому. Порівняння себе із собою в минулому.</p> <p><i>Я можу.</i> Уявлення про фізичні можливості свого тіла. Основні рухові дії.</p>	<ul style="list-style-type: none"> –мати уявлення і розповідати з допомогою дорослого про призначення частин тіла (“Для чого? Як?”); –орієнтуватись у розташуванні частин тіла відносно середньої лінії тіла (ліворуч-праворуч) та відносно одне одного (над, під, між); –показувати (і розповідати) з допомогою дорослого “Який я був у минулому?”; –мати уявлення щодо вмінь, яких дитина хотіла б навчитися (самостійно одягатися, готувати бутерброди тощо); –показувати на фотографіях, якою дитина була раніше; –розрізняти речі, які дозволено і не можна дитині робити самостійно; –порівнювати свої рухові можливості, їх відмінності від можливостей інших людей (дорослих, однолітків: “я ходжу швидко / повільно” тощо). 	<p>змінитися з віком.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> –уявлення про власні частини тіла та їх функції; –словниковий запас для позначення відмінностей у фізичних можливостях (сильніше, вище, більш вправне тощо). <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> –відчуття впевненості у собі; –позитивне ставлення до власного тіла (“я радий ногам – я можу ходити, грати у м'яч” тощо).
<p>Тілесний образ Я. Зовнішність. Фізичні характеристики організму дитини: ознаки частин тіла, їхніх дій, якісних відмінностей (голова: волосся довге (коротке), розчісувати, заплітати; обличчя (гарне, кругле); очі (карі, блакитні, сірі, зелені) великі, круглі, вузькі; заплющувати,</p>	<ul style="list-style-type: none"> –описувати себе, свою зовнішність з допомогою дорослого (не оцінюючи її); –розрізняти слова, що позначають якісні ознаки частин тіла, їхніх дій; –називати свою стать; мати уявлення про свою статеву належність в теперішньому та майбутньому часі (<i>хлопчик/чоловік, дівчинка/жінка</i>); 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> –уявлення щодо статевої послідовності (від немовлячого віку до старості); –уявлення про статеву належність свою тепер і в майбутньому. <p><i>Розвивати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> –уявлення про власну зовнішність;

<p>розплющувати очі; вії (довгі, пухнасті, короткі, густі) тощо. <i>Статева належність</i> дитини. <i>Позитивне ставлення до свого тіла.</i></p>	<p>– визначати з допомогою дорослого відмінне між хлопчиком і чоловіком, дівчинкою і жінкою.</p>	<p>– уявлення про статеві відмінності людей. <i>Виховувати:</i> – цілісне позитивне сприйняття свого тіла.</p>
<p>Саморегуляція. Базові техніки для оволодіння емоційним станом розслаблення м'язів тіла (всього тіла та окремих груп – обличчя і щелеп; кистей рук, м'язів рук і пліч; ніг і ступень), вправи з пальчиками (мудри, японська пальчикова гімнастика, ігри з пальчиками), дихальні вправи.</p>	<p>– використовувати дихальні вправи для заспокоєння і відновлення ритму дихання. – розрізнити стан напруження і розслаблення м'язів тіла.</p>	<p><i>Формувати:</i> – уявлення про залежність ритму дихання від ситуації (у стані спокою, після рухової активності). <i>Розвивати:</i> – вміння напружувати і розслабляти м'язи тіла. <i>Виховувати:</i> – емоційну культуру дитини.</p>
Я – психічне		
<p>Позитивний образ свого Я. <i>Моє ім'я.</i> Ім'я та прізвище дитини. Різні форми імені (дитяче – доросле; пестливе – серйозне – образливе). Дата народження, вік дитини, місце проживання. <i>Я вмію.</i> Уявлення про сильні сторони свого Я (уміння та переваги). Почуття компетентності. <i>Який Я?</i> Слова, якими інші характеризують чесноти та вади дитини (добра чи зла; жадібна чи</p>	<p>– знати та називати своє ім'я та прізвище, відгукуватись і відповідно реагувати на нього (емоційно, словесно, рухами); – розрізнити різні форми свого імені (дитяче – доросле; пестливе – серйозне – образливе); виявляти емоційно-позитивну реакцію на зменшувано-пестливу форму власного імені; – називати свій вік; знати, в яку пору року народився (взимку, навесні, влітку, восени); – називати місце проживання (місто,</p>	<p><i>Формувати:</i> – узагальнене уявлення про людину (тіло, думки, відчуття); – вміння співвідносити власну поведінку з її моральною оцінкою (добре – погано) та коригувати її за допомогою слів дорослого. <i>Розвивати:</i> – уміння самостійно називати своє ім'я та прізвище, свій вік, день і місце народження; – чутливість до використання імені</p>

<p>ділиться; старанна чи безпорадна, чесна чи брехлива, чуйна, з добрим серцем, поважлива, товариська чи ні, старанна чи ні, вмiла тощо).</p> <p><i>Яким мене бачать інші?</i> Уявлення про риси свого характеру.</p> <p>Вольові якості (дисциплінованість, дотримання правил, витримка, самообслуговування, наполегливість).</p> <p>Позначення словами власної поведінки. Ставлення до позитивної (негативної) оцінки з боку інших. Дії та вчинки, що викликають (чи не викликають) схвалення.</p>	<p>селище);</p> <ul style="list-style-type: none"> –говорити про себе в першій особі; –розрізняти та оперувати (залежно від мовленнєвих можливостей) особовими займенниками ("мене, мені, ми, ви"); –мати уявлення про людські риси характеру; –розрізняти слова, якими інші характеризують її чесноти і вади, виявляти відповідну емоційно-рухову реакцію; –з допомогою дорослого розповідати і позитивно відгукуватися про власні вміння, які дитина вмiє робити добре (навчальні, соціальні, побутові, творчі). –сприймати та адекватно реагувати на оцінні судження дорослих (педагогів, батьків, близьких, знайомих): радіти, засмутитись тощо; прагнути до позитивної оцінки з боку оточуючих та повторення схвалених дій. 	<p>у різних варіантах;</p> <ul style="list-style-type: none"> – уявлення про себе як про суб'єкт діяльності; – словниковий запас для позначення особистісних якостей (добрий, грубий, працьовитий, лінивий, боязливий, охайний, хитрий, турботливий); – вміння виражати позитивне ставлення до себе в різний спiсiб. <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – стимулювати пробудження у дитини образу "Я", уваги до нього, "Я"- позиції; – увагу до визначення своїх адекватних можливостей на основі власного досвіду; – потребу у схваленні, визнанні (я – хороший), самостійності (Я сам!).
<p>Мої потреби та бажання.</p> <p><i>Фізіологічні потреби:</i> визначення і повідомлення про свої потреби (голод, спрага, сон, відпочинок тощо).</p> <p>Слова на позначення стану організму: здоровий, хворий, біль,</p>	<ul style="list-style-type: none"> –знати про свої основні тілесні потреби, вмiти їх розрізняти та у доступній формі повідомляти про них; –розповідати з допомогою дорослого про свої навички турботи про тіло (самогігієна, одяг, сон тощо); –здійснювати гігієнічні процедури під 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – уявлення про оцінку свого самопочуття (добре – погане, здоровий – хворий); – уявлення, як діяти в ситуаціях, коли дитина відчуває ту чи іншу потребу.

<p>болить (горло, животик, пальчик ...), пече, тече кров та лікування: лікар, ліки, лікувати, перев'язувати, бинт, градусник, йод тощо.</p> <p><i>Я хочу.</i> Розрізнення та повідомлення про власні бажання і потреби.</p> <p>Вживання слів "хочу – не хочу", "можу – не можу".</p>	<p>контролем дорослого (за необхідності – з його допомогою);</p> <p>–мати уявлення про добре і погане самопочуття, використовує слова для їх означення (втома, бадьорість, сонливість, хворобливість);</p> <p>–орієнтуватися у назвах свого стану (здорова, хвора); знати, сприймати та розрізняти слова на позначення стану свого організму та лікування.</p> <p>–розрізняти свої уподобання щодо улюблених ігор / справ та повідомляти про них з допомогою дорослого ("люблю – не люблю", "мій (моя, моє) улюблений ...").</p>	<p><i>Розвивати:</i></p> <p>– уміння розпізнавати стан свого самопочуття, свої бажання та потреби на даний момент і співвідносити із картинкою, піктограмою, фотозображенням;</p> <p>– уміння висловлювати, що хотілося б робити (їсти, гратися тощо), а чого б не хотілося в даний момент від першої особи ("я хочу – я не хочу", "я можу – я не можу"), підкріплюючи мімікою і жестами.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>– культуру догляду за собою;</p> <p>– потребу в увазі, захисті, допомозі.</p>
<p>Мої емоції. Уявлення про основні емоції (радість, гнів, страх, смуток). Емоційні стани та настрої людини.</p> <p>Слова, що позначають різні емоційні стани (радість, сум, гнів / злість, страх, сором, доброзичливість) та різний настрої дитини (весела, сумна; добра, сердита, ображена, байдужа, відкрита, хоче побути на самоті; бажає помститися тощо).</p> <p>Відповідна міміка та жести.</p> <p><i>Сприйняття та розпізнавання</i></p>	<p>–розпізнавати основні емоційні стани та настрої за показом (за виразом обличчя, мімікою, жестами, інтонацією голосу), їх зображеннями та піктограмами (радість, сум, гнів, страх, здивування),</p> <p>–розпізнавати емоції (із допомогою);</p> <p>–підбирати картинку із зображенням емоції, яка відповідає внутрішньому стану дитини в даний момент;</p> <p>–з допомогою дорослого (залежно від мовленнєвих можливостей дитини) висловлювати власний поточний стан</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>– уміння розрізняти настрої та різні емоційні стани людини;</p> <p>– вміння розрізняти позитивні та негативні емоції-почуття;</p> <p>– уміння висловлювати свої почуття та думки від першої особи.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>– підбирати піктограму з емоцією за зразком-картинкою або за показом;</p>

<p><i>власних почуттів та емоцій.</i> Розрізнення та визначення власних емоційних станів.</p> <p>Розрізнення інтонацій (ласкава, сувора) та реагування них.</p> <p><i>Вираження емоцій.</i> Ознайомлення з прикладами вираження емоцій і почуттів у музиці й образотворчому мистецтві.</p> <p>Мімічні та рухові етюди.</p> <p>Ознайомлення з тілесними проявами емоцій: міміка, поза, жести, дихання, серцебиття (етюди “Що там відбувається?”, “Розгнівана ведмедиця”, “Спляче кошеня” тощо).</p> <p>Способи виявлення емоційної реакції стосовно знайомих дітей, дорослих.</p>	<p>(”Я люблю маму”. ”Мені сумно – захворіла мама”. ”Я злякався”. ”Мені весело – у мене день народження”); пригадувати і означати емоції, які дитина пережила нещодавно;</p> <p>– розрізняти слова, що означають схвалення, прохання, незадоволення, заборону; сприймати їх та відповідно реагувати (демонструючи емоційну, мімічну, рухову, словесну реакцію);</p> <p>– відображати (з допомогою чи за наслідуванням педагога) різні емоційні стани з допомогою міміки та відповідних їм виразних рухів (поплескати у долоні, посміятися тощо);</p> <p>– наслідуючи педагога, змінювати вираз обличчя (веселий, сумний та ін.);</p> <p>– виконувати елементарні мімічні та рухові етюди за словесною інструкцією педагога (або за наслідуванням).</p>	<p>– вміння диференціювати свої емоційні стани і переживання, фіксувати їх у словесній формі (“весело, сумно, страшно” тощо);</p> <p>– вміння повідомити про свій емоційний стан;</p> <p>– збагачувати уявлення про різні емоційні стани, запас слів для їх позначення;</p> <p>– вміння відтворювати настрій з допомогою міміки та жестів;</p> <p>– виразність міміки та пантоміміки.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>– увагу до свого емоційного стану та встановлення причинно-наслідкових зв’язків його появи;</p> <p>– розрізнення свого ставлення до подій, об’єктів, людей (“цікаво – не цікаво”, “подобається – не подобається”, “мене лякає” тощо).</p>
Я – соціальне		
<p><i>Моє оточення</i> (значущі дорослі та однолітки). Його значення у житті дитини.</p> <p><i>Сім’я.</i> Імена членів сім’ї та родини.</p> <p>Слова, що позначають родинну спорідненість, пестливі форми звертання (<i>братик, сестричка, дідусь</i></p>	<p>– упізнавати, на прохання показувати (в житті, на фотографії) близьких людей, знайомих дорослих і однолітків;</p> <p>– називати імена близьких дорослих та однолітків (дітей в класі та за місцем проживання), що беруть участь у повсякденному спілкуванні; називати</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>– уявлення про свій рід;</p> <p>– уміння визначати свою позицію в сім’ї (син, донька, брат, сестра, онука тощо).</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>– уявлення про людей (дорослих та</p>

<p>тощо).</p> <p>Стосунки у сім'ї, почуття (любити, шанувати, поважати, засмучувати, радувати тощо).</p> <p>Розпізнавання та реагування на емоційний стан та настрої близьких (мімікою, жестами, тактильно, вербально). Уміння виявляти співчуття.</p> <p>Сімейні свята (День народження, Новий рік та ін.).</p> <p><i>Мій клас.</i> Знайомі дорослі (педагоги, спеціалісти та ін.) і однокласники. Звертання до ровесників та дорослих на ім'я (та по-батькові).</p> <p><i>Ідентифікація оточуючих.</i> Диференціація людей за віком, статтю, зовнішністю тощо.</p>	<p>педагогів на ім'я та по-батькові;</p> <p>–за допомогою дорослого розповідати, чим для дитини важлива сім'я;</p> <p>–розуміти, що у інших дітей також є своя сім'я, батьки; на картинках із зображеннями сім'ї розрізняти і показувати членів родини (де мама, тато, діти, бабуся, дідусь);</p> <p>–мати уявлення про власний рід;</p> <p>–визначати і називати із допомогою дорослого свою позицію в сім'ї (син, донька, онука тощо);</p> <p>–мати уявлення, що батьки і діти люблять один одного; показувати та називати на картинках дії, в яких виявляється турбота батьків про дітей, а також добре ставлення дітей до дорослих;</p> <p>–знати (називати) основні сімейні свята та їх традиції (дарувати та отримувати подарунки, пригостити тощо);</p> <p>–відповідати на питання про свій клас;</p> <p>–вміння відокремлювати картинки із зображеннями людей різної статі і віку.</p>	<p>однолітків), про особливості зовнішнього вигляду, відмінності людей за статтю (чоловік – жінка, хлопчик – дівчинка, дядя – тьотя, дідусь – бабуся), віком (малюк, дитина, школяр, молодий, старий);</p> <p>–запас слів для позначення родинної спорідненості та родинних відносин;</p> <p>–навички доброзичливого ставлення до близьких людей;</p> <p>–уміння адекватно виявляти почуття до рідних людей.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>–бажання дарувати рідним та близьким радість, отримуючи позитивні емоції від спілкування;</p> <p>–шанобливе ставлення до праці дорослих та її результатів.</p>
<p><i>Міжособистісна взаємодія.</i></p> <p>Вербальні та невербальні засоби комунікації: слова, спрямовані на налагодження контактів, ввічливі</p>	<p>–почувати себе впевнено і комфортно у дитячому колективі;</p> <p>–виявляти доброзичливість й увагу до близьких дорослих та однолітків (під</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>– уявлення, як і чому слід поважати менших, старших, людей праці;</p> <p>–уміння користуватися</p>

<p>слова, слова-вибачення тощо; відповідні міміка та жести.</p> <p>Реакція на слова, що позначають схвалення, прохання, незадоволення, заборону.</p> <p>Вияв доброзичливості та уваги до оточуючих.</p> <p>Розпізнавання та реагування на емоційний стан та настрої оточуючих.</p> <p>Способи виявлення емоційної реакції стосовно знайомих дітей, дорослих.</p> <p>Прояв допитливості.</p> <p>Уявлення про “дружбу”, її ознаки.</p> <p>Правила життя у групі людей: турбота про інших; повага до інших (до менших, старших, до людей праці).</p> <p>Довіра і активність у групі.</p> <p>Виконання спільних дій. Участь у колективній діяльності з ровесниками (ігровій, образотворчій, музичній, театралізованій).</p> <p>Добрі справи.</p>	<p>контролем і за нагадування дорослого): виконати окремі прохання, повторити показані дії тощо;</p> <p>– адекватно реагувати на емоційні стимули дорослих та емоційні прояви інших дітей; виявляти позитивну емоційну реакцію (мімікою, жестами, вербально) на спілкування зі знайомими дітьми та дорослими;</p> <p>– при спілкуванні користуватися (за підказкою та наслідуванням) простими невербальними засобами комунікації (посмішка, помах руки, хитання головою тощо);</p> <p>– знати і застосовувати найпростіші слова, щоб привітно вітатися та прощатися, ввічливо подякувати за послугу, висловити прохання (за нагадуванням дорослого);</p> <p>– за спонуканням та показом дорослого виявляти емоційний відгук на стан близьких людей і бажання виразити їм свою підтримку (пожаліти, розрадити, допомогти, сказати лагідне слово, заспокоїти, пригостити тощо);</p> <p>– за ініціативи дорослого вступати у спілкування: відповідати на запитання про себе (“Як тебе звати?”), про членів</p>	<p>невербальними і вербальними формами спілкування (відповідь на запитання, запитування, підтримка бесіди тощо);</p> <p>– уявлення про причини різних емоційних станів та настрою інших людей, уміння адекватно реагувати на них;</p> <p>– уміння емоційно-позитивно спілкуватися з однолітками на основі безконфліктних форм взаємодії, бачити добре в собі та інших, залучати дорослого до вирішення можливих суперечок.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>– вміння ввічливо звертатися на ім’я (та по-батькові) до ровесників та дорослих;</p> <p>– уміння розпізнавати настрої та різні емоційні стани близьких дорослих та дітей;</p> <p>– збагачувати «емоційні образи» у музиці і мистецтві;</p> <p>– уміння виявляти увагу, прихильність, симпатію до оточуючих;</p> <p>– здатність до співчуття, розрізнення почуттів інших, коли</p>
--	---	--

	<p>сім'ї ("Де мама?", "Як звати татка?"); звертатися до дітей із елементарними пропозиціями, проханнями, бажаннями, адекватно на них реагує.</p> <ul style="list-style-type: none"> –мати друга і вміти розповісти про нього (з допомогою дорослого); –мати початкові уявлення про господарсько-побутову працю дорослих удома та школі (миття посуду, підлоги, прибирання, приготування їжі тощо); –спільно із дорослим брати участь у добрих справах (погодувати птахів, зробити подарунок тощо). 	<p>їм погано, адекватно реагувати на них, надавати підтримку різними доступними способами;</p> <ul style="list-style-type: none"> – комунікативні навички та різні способи взаємодії у повсякденному спілкуванні та побутовій діяльності. <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – ввічливість, стриманість; – потребу в прояві доброзичливої уваги і турботі з боку значущих дорослих та однолітків; – потребу мати друга в колективі.
<p>Соціальні ролі. Розширення рольового репертуару дитини.</p> <p><i>Статеворольова поведінка.</i> Слова, якими характеризують особливості поведінки дівчаток (старанні, терпеливі, акуратні, емоційні, миролюбні) та хлопців (сміливі, емоційно стримані, активні). Рольові ігри та імітації.</p> <p><i>Сімейні ролі (господарські).</i> Обов'язки членів родини (готувати, прати, ремонтувати, прибирати, поливати тощо).</p> <p>Шанобливе ставлення до праці дорослих та її результатів.</p>	<ul style="list-style-type: none"> –розрізняти відмінне (спільне) у поведінці хлопчика і дівчинки; –знати про основні обов'язки членів сім'ї (готувати, прати, ремонтувати, прибирати, поливати тощо) та по відношенню один до одного; –брати участь у доступній домашній діяльності (за можливості), яка має на меті допомагати, опікуватися чи турбуватися про когось; –відповідаючи на запитання дорослого, позначати словами свої вчинки, поведінку у звичних умовах ("Я допомагаю другу / подрузі"); –мати уявлення, що означає бути учнем, 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – уявлення про працю дорослих та її значення (спрямованість на турботу про дітей та близьких); – елементарні уявлення про гарні вчинки і культуру поведінки в природному, соціальному та предметному довкіллі; – уявлення про те, як виявляти турботу про рідних і близьких; – адекватні форми поведінки та способи взаємодії у повсякденному житті, у різних ситуаціях та у різних видах діяльності.

<p><i>Роль школяра. Шкільні правила. Шкільні обов'язки.</i></p> <p>Відчуття себе частиною спільноти класу.</p> <p><i>Розширення рольового репертуару</i> (“я – покупець”, “я – пасажир,” “я – гість”, “я – глядач (у театрі)” тощо).</p>	<p>про шкільні обов'язки та виконувати (за можливості) хоча б один із них;</p> <p>–розказувати (з допомогою дорослого і опорою на підказки) про шкільні події;</p> <p>–дотримуватися встановленого для певної діяльності порядку та простих правил взаємодії з дорослими і дітьми,</p> <p>–мати уявлення, як адекватно поводитися у звичних умовах та у різних ситуаціях, залежно від соціальної ролі (“хлопчик – дівчинка”, “я у школі”, “я в гостях”, “я в театрі”, “я у магазині” тощо).</p>	<p><i>Розвивати:</i></p> <p>– уявлення про відмінності людей (дорослих та однолітків) за їхньою соціальною роллю (хлопчик – дівчинка; тато – мама, батьки – діти, вчитель – учень, водій – пасажир тощо);</p> <p>– вміння обирати серед запропонованих сюжетів (на малюнках, відео та ін.) ті, що ілюструють шкільні ситуації.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>– довільність поведінки..</p>
<p>Я в культурі.</p>		
<p><i>Гра. Ігри навчальні (організовані дорослим, за правилами):</i> рухливі, народні, хороводні та ін. Елементи сюжетно-рольової гри (постановка ігрових цілей та задач; ігрові дії та ігрові предмети, правила гри).</p> <p><i>Ознайомлення зі світом почуттів і характерів людей</i> (уособлених персонажах-тваринах в народних казках та інших творах). Імітаційні вправи (“Балакуча сорока”, “Хом'як-мовчун”, “Киця образилася”, “Кульгава качечка”, “Розлючений вовк” тощо).</p>	<p>–виконувати (за необхідності наслідуючи дії дорослого) за мовленнєвою інструкцією 3-4 елементарні дії з іграшками та предметами;</p> <p>–дотримуватися правил рухливої гри;</p> <p>–дотримуватись правил взаємодії та узгоджувати свої дії з ровесником у спільній грі;</p> <p>–за допомогою психолога визначати емоційний стан героїв казок (фрагментів оповідань, мультфільмів тощо), виявляти емоційний відгук на стан героїв казок та бажання надати їм підтримку (допомогти, пожаліти тощо);</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>– увагу до оточуючих предметів, та адекватних способів предметно-ігрових дій із ними;</p> <p>– здатність використовувати підручний матеріал для заміни необхідних предметів;</p> <p>– вміння розігрувати ролі інших (дорослих, дітей, представників різних професій, персонажів-тварин тощо).</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>– предметне сприймання та упізнавання предмета (<i>що це?</i>);</p>

<p>Театралізовані ігри з ляльками (настільний театр картинок або іграшок, пальчикові, тіньові ляльки тощо): міні-постановки за текстами народних та авторських віршів, режисерська гра, гра-драматизація.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – із допомогою дорослого актуалізувати з набутого досвіду приклади ситуацій, в яких можуть виникати емоції (радість, гнів, страх, сором, образа, огида тощо); – за допомогою дорослого серед казкових сюжетів знаходити ілюстрації основних моральних цінностей; – розрізнити та намагатися повідомляти про власні літературні уподобання (подобається казка чи ні тощо). 	<ul style="list-style-type: none"> – навички імітації і коло предметно-ігрових дій; – словниковий запас. <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – емоційну чуйність до тварин, літературних персонажів; – бережливе ставлення до предметів. – увагу до ігрової взаємодії.
<p>Мистецтво. Відчуття краси і гармонії. Відчуття краси і гармонії (ознайомлення з доступними для сприймання дітьми творами художньої культури і мистецтва).</p> <p><i>Я – художник!</i> Розвиток уяви й своїх творчих можливостей. Творчий самовияв: ігри з нестандартним обладнанням; створення простих образів із застосуванням нетрадиційних технік малювання (ватними дисками, гребінцем “повітряні фарби”, ниткографія тощо) та технік арт-терапії (ізотерапії – техніки “малювання по точках”, “каракулів”, фототерапія тощо).</p>	<ul style="list-style-type: none"> – під керівництвом дорослого розглядати прояви краси (в природі, побуті й культурі), відповідно емоційно реагувати на її сприйняття; – під керівництвом дорослого слухати звуки довкілля (звуки природи, звучання предметів, звуки міста тощо), розрізнити їх, відповідно реагувати; – використовувати придатні для створення творчих робіт засоби (фарби, солоне тісто, папір тощо); – позитивно ставитись до своїх творчих робіт. 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – естетичне і музичне сприймання. – емоційний відгук на сприймання краси і гармонії. <p><i>Розвивати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – сприйняття емоційно-чуттєвої сторони творчості; – предметно-орудійні дії та уяву. <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – позитивне відношення і відчуття задоволення від процесу творчості (без орієнтації на результат).

4 клас

Пропонований зміст навчального предмета/інтегрованого курсу	Очікувані результати навчання <i>Учень може навчитися:</i>	Спрямованість корекційно-розвиткової роботи
<p>Сенсорні відчуття і сприймання. <i>Сприймання та розрізнення відчуттів:</i> дотику (обережне; дружнє, ласкаве, ніжнє, заспокійливе тощо); запахів (кислий, горілий, гнильний, несвіжий, часниковий, кориці тощо), звуків (гримить, скрипить, свердлять, скрегоче, тріщить; металевий, скляний, віддалений тощо); смаків (гороховий, вишневий, маслянистий тощо), кольорів (яскраві, тьмяні, неприродні тощо).</p> <p><i>Розрізнення і визначення власних уподобань</i> (подобається чи ні, приємне чи огидне, знайоме чи невідоме, люблю чи ні).</p>	<p style="text-align: center;">Я – фізичне</p> <ul style="list-style-type: none"> – під керівництвом дорослого обстежувати і описувати те, що бачить, чує (звуки природи, звучання предметів, звуки міста тощо), нюхає, пробує на смак, до чого торкається у даний момент; – розрізняти якісні ознаки предметів (на вигляд, на слух, на нюх, на смак, на дотик); відповідно реагувати на них; – викладати з допомогою дорослого предмети в ряд за посиленням чи послабленням прояву ознаки, порівнюючи по два предмета (“дуже темне – темне, темне – світле, світле – дуже світле”; “дуже важкий – важкий, важкий – легкий, легкий – дуже легкий”; “найбільший – великий – малий – найменший” тощо); – з допомогою дорослого словесно характеризувати предмет (“скрипучі двері, несвіжий запах (сорочки), гороховий суп, ласкавий дотик”); – з допомогою дорослого актуалізувати 	<p>Формувати:</p> <ul style="list-style-type: none"> – сенсорний досвід. <p>Розвивати:</p> <ul style="list-style-type: none"> – сприймання (зорове, слухове, тактильне, нюхове тощо), – вміння порівнювати і відрізняти ознаки предметів (на вигляд, на слух, на дотик та ін.); – запас слів, що позначають якісні ознаки предметів; – вміння характеризувати свої відчуття і описувати предмет відповідно до різних сенсорних відчуттів: на вигляд, на дотик, на смак, на нюх, які звуки він здатен видавати; – вміння розрізняти предмети на слух, на смак, на дотик, на запах; – складати просту описову розповідь про предмети (їх призначення, основні якості та властивості предмета, матеріал, із якого він виготовлений тощо).

	власний сенсорний досвід і навести кілька прикладів з опорою на предмети /предметні картинки (Що гарно пахне (пахне гнилим, горілим тощо)?”).	Виховувати: --увагу до власних уподобань і вражень від побаченого, почутого, відчутого на смак та ін.
<p>Тілесне відчуття й регуляція. Тіло у просторі. Відчуття положення тіла у просторі відносно інших об’єктів і предметів (попереду, позаду, вгорі, внизу, праворуч, ліворуч, всередині, ззовні). Уявлення щодо своєї кінесфери: простору навколо тіла, в межах якого відбуваються рухи максимальної амплітуди.</p> <p>Самостійне виконання дій в знайомих конкретних ситуаціях.</p> <p>Вміння управляти руховою активністю (за візуальним зразком, за слуховим / візуальним сигналом, словесною інструкцією).</p>	<ul style="list-style-type: none"> – виконувати з допомогою дорослого завдання на розташування свого тіла у просторі відносно інших об’єктів (“стань зліва стола, праворуч стільця” тощо); – визначати (із допомогою) розташування предметів у просторі відносно інших об’єктів (“під, над, між, попереду, позаду, всередині, ліворуч, праворуч”); – самостійно виконувати дії в знайомих конкретних ситуаціях; – відчувати і вказувати на місце локалізації напруження в тілі; – імітувати рухову послідовність із трьох елементів; – координувати свої рухи і пересування у просторі згідно мовленнєвих інструкцій з 2-3 кроків (“зроби три кроки вперед, поверни праворуч, візьми ляльку”); – відтворювати з допомогою педагога заданий ритм ногами і руками, – здійснювати доступні синхронні рухи у заданому ритмі відповідно до зразка. 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – навички управління руховою активністю. <p><i>Розвивати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – вміння визначати скільки потрібно місця для виконання фізичних вправ, щоб нікого і нічого не зачепити; – координацію своїх рухів і пересування у просторі згідно мовленнєвих інструкцій; – вміння розташовувати предмети у просторі (відносно себе та один одного) згідно візуальної та слухової інструкції з двох кроків. <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – самостійність.
Схема тіла. Орієнтація у схемі	– описувати та називати з допомогою	<i>Формувати:</i>

<p><i>тіла</i>, розташуванні та розмірах його складових. Показ і називання частин тіла (голова, потилиця, плечі, шия, груди, живіт, спина тощо), обличчя (чоло, ніс, ніздрі, брови, вії, щоки, підборіддя, губи тощо), верхніх і нижніх кінцівок (пальці, стопа, п'ята, гомілка, литка, коліно, стегно, сідниці, кисть, лікоть, долоня).</p> <p><i>Тіло у часі.</i> Уявлення про процес свого дорослішання і змін свого тіла залежно від минулого, сьогодення, майбутнього: “був (маленький) – є (підріс) – буду (великий)”; “не вмів ... – вчусь ... – буду вміти ...”).</p> <p><i>Я можу.</i> Уявлення про фізичні можливості свого тіла. Встановлення взаємозв'язку між руховою дією та результатом.</p>	<p>дорослого місцерозташування частин тіла, обличчя, верхніх і нижніх кінцівок (вгорі-внизу; праворуч-ліворуч; спереду-ззаду, всередині-ззовні);</p> <p>– порівнювати з допомогою дорослого власні рухові можливості, можливості власні та інших людей),</p> <p>– з допомогою дорослого визначати і вказувати (називати) на зміни в собі (зовнішні і внутрішні) в минулому порівняно з теперішнім,</p> <p>– розповідати (відповідаючи на запитання дорослого) про минулі події (випадки) із власного життя (з опорою на фотографії, малюнки тощо);</p> <p>– розрізняти речі, які можна самостійно робити дітям, а які – ні.</p>	<p>– уявлення про вікові зміни своїх фізичних можливостей (можуть виникати нові, наявні – змінюватись з часом);</p> <p>– уявлення про плани на майбутнє: яким вмінням хотів би навчитися.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>– здатність показувати двома руками на різні частини свого тіла (наприклад, права рука – на праве вухо, ліва рука – на ліве вухо);</p> <p>– здатність порівнювати рухові можливості свого тіла (“я бігаю швидко, ходжу повільно” тощо).</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>– позитивне ставлення і впевненість у можливостях свого тіла.</p>
<p><i>Тілесний образ Я.</i></p> <p><i>Зовнішність.</i> Характеристики організму: ознаки частин тіла, їхніх дій, якісних відмінностей (наприклад, волосся довге / коротке, його розчісують, заплітають); деякі особливості організму та призначення деяких його органів.</p> <p>Слова на позначення особливостей</p>	<p>– мати уявлення, чим важливе тіло для людини;</p> <p>– відповідати з допомогою дорослого про призначення окремих внутрішніх органів тіла (“У мене є серце, воно стукає і гонить кров по тілу / шлунок перетравлює їжу” тощо), його зовнішніх частин (“очі – щоб бачити”, “вуха – щоб чути” та ін.);</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>– уявлення про те, як турбуватися про власне тіло та його здоров'я.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>– цілісне сприйняття свого тіла;</p> <p>– уміння визначати найпростіші функції власного організму.</p> <p>– вміння встановлювати зв'язок між дією та її результатом (“чистимо</p>

<p>функціонування організму (“дихання, відчуття, нюх, дотик, голод, спрага”); гігієни свого тіла (“догляд за зубами, тілом” тощо; рушник, “зубна щітка, гребінець” тощо).</p> <p><i>Статева належність</i> дитини. <i>Позитивне ставлення</i> до свого тіла.</p>	<p>описувати свою зовнішність без її оцінки (“довге волосся, карі очі” та ін.); називати свою стать; мати уявлення про свою статеву належність в теперішньому та майбутньому часі (хлопчик/чоловік, дівчинка/жінка); розповідати про свої навички турботи про тіло (самогігієна, одяг, сон тощо).</p>	<p>зуби – вони будуть міцні та здорові“ тощо).</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>– позитивне і бережливе ставлення до свого тілу (“вуха слід берегти – вони допомагають мені чути” тощо);</p> <p>– бажання бути здоровим.</p>
<p>Саморегуляція. Базові техніки для оволодіння емоційним станом розслаблення м’язів тіла (всього тіла та окремих груп – обличчя і щелеп; кистей рук, м’язів рук і пліч; живота, ніг і ступень), вправи з пальчиками (мудри, японська пальчикова гімнастика, ігри з пальчиками), дихальні вправи.</p>	<p>відчувати і вказувати на місце локалізації напруження в тілі;</p> <p>– застосовувати деякі дихальні та інші вправи для зняття напруження.</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>– уявлення про причини появи виникнення напруження в тілі.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>– вміння помічати залежність ритму дихання від емоційного стану: (хвилювання, збудження, спокій);</p> <p>– елементарні прийоми зниження психоемоційного напруження.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>– емоційну культуру дитини.</p>
	<p>Я – психічне</p>	
<p>Позитивний образ свого Я. <i>Інформація про себе:</i> ім’я, дата народження, вік дитини, місце проживання (місто, селище, країна). <i>Я вмю.</i> Уявлення про сильні сторони свого Я (уміння, переваги, можливості). Почуття компетентності.</p>	<p>називати свій вік; знати, в яку пору року народився,</p> <p>– називати місце проживання (місто, селище), знати назву країни;</p> <p>– визначати і називати з допомогою дорослого, що учень вмє робити добре: (навчальні, соціальні, побутові, творчі уміння),</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>– елементарну, адекватну самооцінку власної поведінки (дій, вчинків) та результатів своєї діяльності;</p> <p>– відчуття впевненості у собі через сприйняття власних позитивних рис характеру;</p>

<p><i>Який Я?</i> Слова, якими інші характеризують чесноти та вади дитини (чуйна, чемна чи груба, смілива чи боягузлива, старанна чи безпорадна, чесна чи брехлива, хвастлива чи скромна, товариська чи ні, ні, вміла, розсудлива тощо).</p> <p><i>Яким мене бачать інші?</i> Уявлення про свої позитивні особистісні якості (риса характеру). Почуття гідності.</p> <p>Вольові якості (дисциплінованість, дотримання правил, витримка, самообслуговування, наполегливість, ініціативність).</p> <p>Власна поведінка. Позначення її словами та оцінювання. Ставлення до позитивної (негативної) оцінки поведінки з боку інших. Дії та вчинки, що викликають (чи не викликають) схвалення.</p>	<p>– демонструвати впевненість у хоча б одному із видів діяльності;</p> <p>– під контролем дорослого виконувати нескладні доручення, пов’язані з побутом дітей у класі та в сім’ї;</p> <p>– мати уявлення про людські риси та їх значення (що означає бути чемним, чесним, добрим, товариським тощо);</p> <p>– мати уявлення про свої якості та розрізняти слова, якими інші характеризують чесноти і вади дитини, виявляти відповідну емоційно-рухову реакцію;</p> <p>– знати, що подобається татові / мамі у дитині;</p> <p>– разом із дорослим надавати самооцінку щодо знайомих видів діяльності та оцінку виконанню доручень ровесниками (“добре, погано, старався, не старався” тощо);</p> <p>– під керівництвом дорослого здійснювати самокорекцію власних дій, планувати свою діяльність;</p> <p>– відповідаючи на запитання дорослого, позначати словами свої вчинки, поведінку у звичних умовах (“Я допомагаю...”, “Я звернувся...” та ін.);</p> <p>– уважно ставитись та адекватно</p>	<p>– уміння виконувати нескладні доручення, доводити справу до кінця, проявляти наполегливість (долаючи незначні перешкоди і перші невдачі);</p> <p>– словесні форми виявлення адекватної самооцінки;</p> <p>– уявлення про почуття гідності.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>– вміння співвідносити свою поведінку з її моральною оцінкою (добре – погано);</p> <p>– словниковий запас для позначення рис характеру (товариський, чуйний, грубий, лагідний, працьовитий, лінивий, скромний, охайний, турботливий, чесний, брехливий, хитрий, впевнений, добрий тощо).</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>– самостійність при виконанні дій у знайомих ситуаціях;</p> <p>– прагнення до позитивної оцінки з боку оточуючих та повторення схвалених дій;</p> <p>– упевненість у своїх можливостях, задовольняючи потребу в доброзичливій увазі, турботі,</p>
---	---	---

	<p>реагувати на оцінювання дорослих: прагнути до позитивних форм поведінки, намагатися не повторювати дії, що отримали негативну оцінку з боку дорослого.</p>	<p>спілкуванні; у схваленні, визнанні (“Я – хороший”) та самостійності (“Я сам!”).</p>
<p>Мої потреби та бажання. Фізіологічні потреби: визначення і повідомлення про свої потреби. Слова на позначення ознак хвороби (самопочуття, здоровий, хворий, кволість, температура, біль, болить) та лікування: лікар, ліки, лікувати, перев’язувати, бинт, градусник, йод тощо. <i>Я хочу.</i> Висловлювання власного бажання, потреби, ставлення до об’єктів природи, людей, предметів та речей. Вживання слів “хочу – не хочу”, “можу – не можу”.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – визначати і називати з допомогою дорослого своє самопочуття, розпізнавати ознаки хвороби; – розрізняти і повідомляти (називати) відповідно до ситуації, що дитина “хоче – не хоче”, “може – не може”; – у доступній формі повідомляти про свої фізіологічні потреби та проблеми; – під контролем дорослого здійснювати гігієнічні процедури (за необхідності із допомогою дорослого); – визначати з допомогою дорослого причини поганого самопочуття; – повідомляти про власні смаки, чому надає перевагу у діяльності, одязі, їжі тощо. 	<p>Формувати: – уявлення про психологічні потреби людини.</p> <p>Розвивати: – вміння оцінювати своє самопочуття (добре – погане, здоровий – хворий); – уміння розпізнавати свої тілесні потреби, бажання та висловлювати їх від першої особи (“Я хочу”, “Я не хочу”).</p> <p>Виховувати: – потребу словесно висловлюватись свої бажання, потреби, почуття та думки.</p>
<p>Мої емоції. Уявлення про емоційні стани (впевненість; безпорадність, щастя, горе; страждання, сум; сміливість, заляканість тощо) та настрої людини (весела, сумна, сердита, ображена, спокійна, налякана, страждає, закипає від гніву,</p>	<ul style="list-style-type: none"> – розпізнавати основні емоційні стани за показом (за виразом обличчя, мімікою, жестами, інтонацією голосу), зображеннями та піктограмами (радість, сум, гнів, страждання, образа та ін.); – називати емоції з допомогою педагога; – підбирати картинку із зображенням 	<p>Формувати: – уявлення про причину свого емоційного стану; – вміння розпізнавати зв’язок між емоційним станом та його причиною: “Що змушує мене радіти (сумувати, сердитися,</p>

<p>соромиться тощо).</p> <p><i>Сприйняття та розпізнавання власних почуттів та емоцій.</i> Розрізнення та порівняння емоційних відчуттів, визначення їх характеру (приємно, неприємно, спокійно, дивно, страшно та ін.) та причини.</p> <p>Реагування на оцінні судження дорослих (схвалення, прохання, незадоволення, заборону), на різні інтонації (ласкаву, сувору).</p> <p><i>Вираження емоцій.</i> Ознайомлення з прикладами вираження емоцій і почуттів засобами образотворчого мистецтва та музики.</p> <p>Висловлювання власних емоційних станів. Відповідна міміка, жести, пантоміміка.</p> <p>Розрізнення інтонацій, їх наслідування.</p> <p>Мімічні та рухові етюди.</p> <p>Ознайомлення з тілесними проявами емоцій: міміка, поза, жести, дихання, серцебиття, інтонація (етюди «Зайчєня загубився», «Гроза» тощо).</p> <p>Розповідь про події та випадки із власного життя. Висловлювання вражень від побаченого (почутого).</p>	<p>емоції, яка відповідає внутрішньому стану дитини у даний момент;</p> <p>– з допомогою педагога висловлювати поточний емоційний стан, ставлення до об'єктів природи і культури ("Я боюся - не боюся". "Мені подобається ця казка"); пригадувати і емоції, які дитина пережила нещодавно;</p> <p>– разом із педагогом визначати причину того чи іншого емоційного стану ("Я злюсь – в мене забрали іграшку". "Мені весело – я катаюся на...");</p> <p>– помічати зміни настрою близького дорослого або ровесника;</p> <p>– намагатись адекватно реагувати (виявляючи емоційну, мімічну, рухову, словесну реакцію) на схвалення, прохання, незадоволення, заборону, оцінні судження дорослих (педагогів, батьків, близьких, знайомих): радіти, засмутитись тощо;</p> <p>– адекватно реагувати на доброзичливе та на недоброзичливе ставлення до себе з боку оточуючих;</p> <p>– вміти відображати емоції з допомогою міміки та виразних рухів, інтонації у мовленні (з допомогою чи за наслідуванням педагога);</p>	<p>ображатися, дивуватися, соромитися тощо)?"</p> <p>– <i>Розвивати:</i></p> <p>– уміння сприймати та розрізняти настроїв і різні емоційні стани людини;</p> <p>– збагачувати «емоційні образи» у музиці і мистецтві;</p> <p>– емоційно-вольову сферу через спрямування уваги на власні емоційні відчуття, розрізнення емоційних переживань та свого емоційного стану (веселий, сумний, сердитий тощо), намагання виявляти власні емоції у адекватний спосіб;</p> <p>– уміння повідомляти про свої враження, відчуття й почуття (думки);</p> <p>– здатність актуалізувати наявний чуттєвий досвід, щоб навести приклади ситуацій в яких можуть виникати радість (гнів, страх, сором, образа, огида тощо);</p> <p>– вміння розрізнявати та відтворювати різні інтонації;</p> <p>– виразність міміки та пантоміміки.</p> <p><i>Виховувати:</i></p>
---	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> - виявляти свої почуття (здивування, радість, страх, гнів, жалість, співчуття) відповідно до життєвої ситуації та в соціально прийнятних межах. 	<ul style="list-style-type: none"> - потребу приділяти увагу до свого емоційного стану, фіксувати емоційні переживання у словесній формі; - увагу до настрою близького дорослого або ровесника.
	Я – соціальне	
<p>Моє оточення (значущі дорослі та однолітки).</p> <p>Сім'я. Члени сім'ї та найближчі родичі. Родинні відносини (хто є хто у сім'ї). Відповіді на запитання про свою сім'ю.</p> <p>Стосунки у сім'ї: турбота один про одного (допомога, дотримання чистоти та порядку, привітання, дарування подарунків тощо).</p> <p>Розпізнавання змін емоційного стану та настрою близьких, адекватне реагування (мімікою, жестами, тактильно, вербально). Уміння виявляти почуття емпатійного характеру (співпереживання, співчуття, радість тощо).</p> <p>Сімейні свята (День народження, Новий рік та ін.).</p> <p>Участь у спільній діяльності.</p> <p><i>Мій клас.</i> Знайомі дорослі</p>	<ul style="list-style-type: none"> - знати членів сім'ї та найближчих родичів; мати уявлення про рід; знаходити на фотографії зображення рідних, показувати та називати їх; - знати та з допомогою дорослого називати родинні відносини (хто є хто у сім'ї) й визначати свою позицію в сім'ї; - називати імена рідних та близьких людей (членів родини); звертатися на ім'я (та по-батькові) до знайомих дорослих і ровесників, що беруть участь у повсякденному спілкуванні; - знати, що до ровесників слід звертатися на "ти", а до дорослих – на "ви"; - мати уявлення, що члени сім'ї повинні допомагати і турбуватися один про одного; - розглядати зображення картин (фото, скульптурні композиції тощо) із сюжетами спілкування, спільних справ, любові та ніжності дорослих і дітей, 	<p>Формувати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вміння звертатися на ім'я (та по-батькові), на "ти" і "ви" до ровесників та дорослих; - уявлення про професії батьків; - навички турботливого ставлення до близьких людей. <p>Розвивати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - уявлення про склад сім'ї та родинні відносини; - уміння визначати свою позицію в сім'ї (син, донька, брат, сестра, онука тощо); - уявлення про свій рід; - уявлення про людей (дорослих та однолітків), про особливості та відмінності їхнього зовнішнього вигляду, занять, про відмінності людей за віком, статтю ; - вміння відокремлювати картинки із зображеннями чоловіків і жінок

<p>(педагоги, спеціалісти та ін.) і однокласники. Звертання до ровесників та дорослих на ім'я (та по-батькові), на “<i>ти</i>” і “<i>ви</i>”.</p> <p>Диференціація та порівняння людей за віком, статтю, зовнішністю тощо.</p> <p>Упізнавання дорослих людей та дітей у різних зображеннях: на фото, картині, скульптурі.</p> <p>Особливості дорослих та дітей (одяг, предмети користування, типові заняття).</p> <p><i>Ідентифікація оточуючих</i> людей за віком, статтю, зовнішністю тощо.</p>	<p>дружнього спілкування дітей різного віку; показувати та називати на картинках дії, в яких виявляється турбота батьків про дітей, добре ставлення дітей до дорослих;</p> <p>знати та називати основні сімейні свята та їх традиції (дарувати та отримувати подарунки, пригощати тощо);</p> <p>розпізнавати дорослих і дітей у житті та різних зображеннях: на фото, картині, скульптурі; разом із педагогом порівнювати та розрізняти одяг дорослих і дітей, основні предмети користування (іграшки), типові заняття.</p>	<p>(хлопчиків і дівчаток), людей віком (малюк, дитина, школяр, молодий, старий);</p> <p>– словниковий запас для позначення стосунків у сім'ї (любити, шанувати, поважати, не засмучувати, радувати тощо).</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>– бажання дарувати рідним та близьким людям радість, отримуючи позитивні емоції від спілкування.</p>
<p><i>Міжособистісна взаємодія.</i></p> <p>Вияв доброзичливості та уваги до оточуючих.</p> <p>Вербальні та невербальні засоби комунікації: слова, спрямовані на налагодження контактів, ввічливі слова, слова-вибачення тощо; відповідні міміка та жести.</p> <p>Здатність налагоджувати взаємодію.</p> <p>Навички спілкування: привітання, прощання, подяка, прохання (з використанням вербальних та невербальних засобів).</p> <p>Розпізнавання та реагування на</p>	<p>– виявляти доброзичливість та увагу до знайомих і незнайомих людей;</p> <p>– з опорою на підказки дорослого описує свого друга</p> <p>– демонструвати (під контролем та за нагадуванням дорослого) позитивну емоційну реакцію (мімікою, жестами словом, дією) на спілкування зі знайомими дітьми та дорослими;</p> <p>– адекватно реагувати на емоційні стимули дорослих та емоційні прояви інших дітей;</p> <p>– під час спілкування користуватися простими невербальними засобами</p>	<p><i>Формувати:</i></p> <p>– уявлення про справжню дружбу та її якості;</p> <p>– елементарні навички культури поведінки у колективі;</p> <p>– уміння починати та підтримувати діалог зі своїми ровесниками та близькими дорослими;</p> <p>– уявлення про найпростіші способи попередження та припинення конфліктних ситуацій;</p> <p>– вміння розрізняти і оцінювати позитивні та негативні вчинки</p>

<p>емоційний стан та настрої оточуючих.</p> <p>Емоційне зближення, почуття довіри і захищеності у групі.</p> <p>Навички емоційно-безпечної поведінки.</p> <p>Вміння дружити. Правила життя у групі: взаємодопомога, турбота про інших, повага до інших.</p> <p>Співпраця з іншими (дорослими, дітьми).</p> <p>Добрі вчинки. Добрі й погані вчинки. Оцінка власних вчинків та вчинків інших.</p>	<p>комунікації (за підказкою та наслідуванням), привітно вітатися та прощатися, ввічливо звертатися на ім'я до оточуючих; дякувати за частування, подарунок (за нагадуванням дорослого);</p> <p>— помічати яскраво виражений емоційний стан близької людини (ровесників чи дорослих), зміни її настрою, адекватно реагувати (мімікою, жестами, тактильно, вербально);</p> <p>— виявляти почуття емпатійного характеру: пожаліти, приголубити, заспокоїти, порадіти, пригостити тощо (за спонуканням та показом дорослого);</p> <p>— починати (звертатись з елементарними проханнями й пропозиціями про спільну діяльність) та підтримувати діалог зі своїми ровесниками та близькими дорослими;</p> <p>— обмінюватися соціальною інформацією (на повідомлення іншої людини «Мене звати ...» відповідати «Мене звати ...»); ствердження «Я не знаю» у відповідь на невідомі питання або прохання назвати невідомі предмети);</p> <p>— повідомляти (розповідати) іншим про себе, улюблені ігри (заняття), важливі моменти свого життя;</p>	<p>інших людей (дітей та дорослих), робити елементарні висновки та в адекватній формі висловлювати свої судження щодо їх поведінки.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>— вербальні та невербальні форми спілкування з дорослими та ровесниками.</p> <p>— вміння спілкуватися з дітьми та дорослими у певній ситуації: звернутися по допомогу чи з проханням; зрозуміло висловити свої наміри; чітко відповідати на питання («Так», «Ні», «Я не знаю»); вислухати іншого; розуміти співрозмовника тощо;</p> <p>— уміння виявляти увагу, доброзичливість, прихильність, симпатію до оточуючих;</p> <p>— уміння розпізнавати настрої та різні емоційні стани близьких дорослих та дітей, адекватно реагувати на них;</p> <p>— різні способи взаємодії у повсякденному спілкуванні та побутовій діяльності;</p> <p>вміння співпрацювати з іншими дітьми у взаєморозумінні</p>
---	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> – володіти одним-двома прийомами розв’язання конфліктних ситуацій (запросити дорослого, поступитися ровеснику); – брати участь у спільній діяльності з дорослим (членами сім’ї та шкільної спільноти) та позитивно реагувати на його прохання (прибрати іграшки, витерти пил у приміщенні, полити кімнатні рослини, сервірувати стіл, допомогти у роботі на присадибній ділянці тощо); – спільно із дорослим брати участь у добрих справах, які мають на меті допомагати, опікуватися чи турбуватися про когось. 	<p>(домовитися, узгоджувати свої дії; надати підтримку, запропонувати свою допомогу).</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – увагу до спілкування й участі у спільній діяльності дорослими та однолітками; – чуйність до емоційного стану близьких людей і бажання їх підтримати (пожаліти, розрадити, сказати лагідне слово, або разом порадіти). – ввічливість, доброзичливість, емоційну стриманість; – увагу до добрих справ.
<p>Соціальні ролі. Розширення репертуару соціальних ролей.</p> <p><i>Статеворольова поведінка.</i> Слова, якими характеризують особливості поведінки дівчаток (майстриня, подруга, помічниця) та хлопців (захисник, друг, помічник). Рольові ігри та імітації.</p> <p><i>Сімейні ролі (господарські).</i> Обов’язки членів родини (готувати, прати, ремонтувати, прибирати, поливати тощо).</p>	<ul style="list-style-type: none"> – розповідати з допомогою дорослого про спільне і відмінне у поведінці хлопчика і дівчинки; – мати початкові уявлення про господарсько-побутову працю дорослих, її спрямованість на турботу про дітей та близьких їм людей (миття посуду і підлоги, прибирання, приготування їжі тощо); називати основні обов’язки членів родини; – розповідати про свої домашні обов’язки (витерти пил, полити квіти тощо); 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – уявлення про поняття “правила” та їх призначення; – елементарні уявлення про культуру поведінки, – уявлення про появу із віком нових можливостей і нових шкільних обов’язків (“що означає бути учнем четвертого класу”); – адекватні форми поведінки і способи взаємодії у звичних та нових, незвичних життєвих

<p>Повага до праці дорослих і шанобливе ставлення до її результатів.</p> <p><i>Роль школяра.</i> Безпечна поведінка у предметному світі і світі людей. Дотримання загальноприйнятих правила поведінки в докільлі (виконання режимних моментів, поведінка в класі, на подвір'ї, вдома, на вулиці).</p> <p>Виконання спільних дій. Участь у колективній діяльності з ровесниками (ігровій, образотворчій, музичній, театралізованій).</p> <p>Відчуття себе частиною спільноти закладу освіти.</p> <p><i>Розширення рольового репертуару.</i> (“я – покупець”, “я – пасажир,” “я – гість”, “я – глядач (у театрі)” тощо).</p>	<p>мати уявлення про деякі правила безпечної поведінки, під керівництвом дорослого дотримуватися їх (виконання режимних моментів, поведінки у школі, на подвір'ї, вдома, на вулиці);</p> <p>намагатися дотримуватися інструкцій дорослого про обережну поведінку з предметами (“ніж брати тільки за ручку бо лезо гостре, можна порізатися”);</p> <p>знати елементарні загальноприйняті правила поведінки у групі дітей (звертатися на ім'я, не вживати образливих слів, бути ввічливим, уважним, ділитися, допомагати один одному, дотримуватись своєї черги, складати свої речі на місце, мити руки перед прийомом їжі тощо), виконувати їх самостійно та за нагадуванням дорослих;</p> <p>на картинках, в літературних творах, у групі дітей з допомогою дорослого виокремлювати позитивні і негативні вчинки, розмірковувати разом про їхні наслідки, надавати їм оцінку</p> <p>виконує звичні і нові шкільні обов'язки;</p> <p>розказує про події шкільного життя, які найбільше запам'яталися.</p>	<p>умовах та ситуаціях.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – уявлення про те, як виявляти турботу про рідних і близьких; – уявлення про відмінності людей (дорослих та однолітків) за їхньою соціальною роллю (хлопчик – дівчинка; тато – мама, батьки – діти, вчитель – учень, водій – пасажир тощо); про гарні вчинки людей; уявлення про працю дорослих та її значення; професії батьків; – вміння встановлювати взаємозв'язок між дією і результатом (“поливаю квіти – вони будуть рости тощо”); – елементарні прийоми саморегуляції своєї діяльності і поведінки (стримати миттєве бажання, зачекати, загальмувати дію за сигналом тощо). <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – прагнення дотримуватись правил (щоб запобігти появі негативних наслідків при їх порушенні); – самостійність
	Я в культурі	

<p>Гра. <i>Ігри навчальні (організовані дорослим, за правилами):</i> доступні рухливі, народні, хороводні та ін. Сюжетно-рольова гра (постановка ігрових цілей та задач; ігрові дії та ігрові предмети, правила гри, зміст і сюжет гри).</p> <p><i>Ознайомлення зі світом почуттів і характерів людей (уособлених персонажах-тваринах в народних казках та інших творах).</i> Імітаційні вправи (скульптурний “Переляканий горобець”; “Бойовий слон”; “Поранена чайка”; повільний, але розважливий “Їжачок” тощо).</p> <p>Театралізовані ігри з ляльками (настільний театр картинок або іграшок, пальчикові, тіньові ляльки тощо): міні-постановки за текстами народних та авторських віршів, режисерська гра, гра-драматизація.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – виконувати (за необхідності наслідуючи дії дорослого) за мовленнєвою інструкцією 3-4 елементарні дії з іграшками та предметами; – дотримуватися правил рухливої гри; – брати участь у театралізованих постановках, організованих дорослим; – показувати тілом характерні рухи тварин, людей різного віку і професій; – імітувати (за можливості) голоси тварин, птахів; – під керівництвом дорослого намагатися передавати настрій ігрових персонажів; – намагатися передавати (за наслідуванням дорослого) характер персонажів за допомогою зміни голосу; – відчувати переживання емпатійного характеру: розпізнавати почуття інших, коли їм добре чи погано, адекватно реагувати, бажати надати підтримку різними доступними способами (допомогти, пожаліти тощо). – з допомогою дорослого повідомити (висловити за можливості) враження від побаченої чи почутої історії (сподобалася казка чи ні тощо). 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – вміння копіювати з допомогою специфічних рухів характер персонажів казок, особливості поведінки тварин тощо; – вміння об’єднуватися в групу для спільної гри; – навички безпечної поведінки. <p><i>Розвивати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – найпростіші способи сенсорного аналізу для використання предметів у ігровій діяльності; – вміння співвідносити ролі ігрового персонажа з певними ігровими діями і певною моделлю поведінки; – вміння підтримувати діалог із партнером під час ігрової діяльності. <p><i>Виховувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – емоційну чуйність до тварин, літературних персонажів; – спрямованість на взаємодію з іншими у грі.
<p>Мистецтво. <i>Відчуття краси і гармонії.</i> Відчуття краси і гармонії</p>	<ul style="list-style-type: none"> – під керівництвом дорослого розглядати красиві речі (витвори народних ремесел 	<p><i>Формувати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – естетичне і музичне сприймання.

<p>(ознайомлення з доступними для сприйняття дітей творами художньої культури і мистецтва).</p> <p><i>Я – художник!</i> Уявлення щодо своїх можливостей створювати красу. Розвиток уяви і творчий самовияв: ігри з нестандартним обладнанням; створення елементарних образів із застосуванням нетрадиційних технік малювання (осіннім листям, марлею, "набризг", "мармуровий" папір, пластилінографія тощо) та технік арт-терапії (ізотерапії – техніки "чарівний клубок", колажування, скульптурного моделювання тощо).</p>	<p>або їх зображення, репродукції відомих картин тощо), відповідно емоційно реагувати на їх сприйняття;</p> <p>з допомогою дорослого вміти повідомити (висловити, залежно від можливостей дитини) своє ставлення до об'єктів природи, предметів та речей: (<i>подобається – не подобається, я хочу – не хочу</i>); враження від побаченого чи почутого (<i>сподобалася чи ні тощо</i>);</p> <p>використовувати придатні для творчості засоби (фарби, пластилін, папір тощо);</p> <p>– створювати художні образи за допомогою будь-яких матеріалів (фарб, піску, клаптиків паперу, камінчиків, намистинок тощо) і з допомогою дорослого намагатися визначити образ ("на що це схоже");</p> <p>– за наслідуванням дорослого комбінувати елементи відомих істот і предметів в новому образі,</p> <p>– домальовувати із допомогою дорослого незавершені зображення.</p>	<p>– емоційний відгук на сприймання краси і гармонії.</p> <p><i>Розвивати:</i></p> <p>– сприйняття емоційно-чуттєвої сторони творчості;</p> <p>– вміння повідомити про своє ставлення до об'єктів природи і мистецтва ("подобається – не подобається", "красиве – не красиве (страшне, потворне)", "я хочу (торкатися, чути ...) – не хочу (боюсь)" тощо);</p> <p>– предметно-ігрові та предметно-орудійні дії;</p> <p>– уяву.</p> <p><i>Виховувати:</i></p> <p>– позитивне відношення до процесу творчого самовияву (без орієнтації на результат).</p> <p>– оптимістичний погляд на свої творчі можливості.</p>
--	---	--